

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת יתרו

ירושלים עיה"ק תוכב"א
תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת", אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות
בנקודות המכירה
של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת יתרו

מפתח העינים

הסיבה שהגיע עמלק להלחם עם ישראל / מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא / מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק / מעלת הזריזות לתורה ומצוות / אין מקבלים גרים מעמלק / בז לדבר יחבל לו / לא היתה התורה חשובה בעיניהם / יתרו קיבל את כבודו במידה כנגד מידה / המרומום את קרן התורה מובטח שיקבל את שכרו משלם

מפתח חידושי תורה

- א. בענין וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא..... יח
ב. בענין וישב משה לשפוט את העם..... יט
ג. בענין שיר הלויים..... כ
ד. בענין אנכי ה' אלהיך..... כד
ה. בענין למען יאריכון ימיך..... כז
ו. בענין עונג שבת..... כח
ז. בענין הרהור במלאכתו ביום השבת..... לד
ח. בענין אם אב משתחה לבנו המלך..... לה
ט. בענין כיבוד אב ואם באשת אביך ובעל אמו..... לז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

גליון זה מוקדש לעילוי נשמות ר' יצחק אריה סימן טוב בן רבקה ז"ל

הסיבה שהגיע עמלק להלחם עם ישראל

בעזרת ה' יתברך, נראה להעיר כמה הערות בענינים שבפרשה, פרשת יתרו.

וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו, כי הוציא ה' את ישראל ממצרים. יתרו זכה שפרשה בחומש נקראת על שמו, וכבר הביא רש"י בשם רבותינו, "שבע שמות נקראו לו, יתרו על שם שייתר פרשה בתורה". נתבונן באישיות זו של יתרו, בכמה נקודות.

וישמע יתרו, מפרש רש"י - 'מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק'. הנה הפסוק במשלי אומר (יט, כה) 'לץ תכה ופתי יערים'. ההגדרה של לץ הוא מי שמזלזל בכל דבר מעלה אמיתי ולא מייחס לו את החשיבות ואת הייקריות שיש לו. ואחד כזה שהוא לץ, הרפואה היחידה שיש לו - אומר שלמה המלך - היא מכות. וכמו שאומר הכתוב (משלי יט, כט) 'נכוננו ללצים שפטים'. במכות הלץ כבר לא מזלזל, ואת משמעותם הוא מבין היטב היטב.

ובמדרש דרשו רבותינו (שמות רבה כז, ו), 'לץ תכה, זה עמלק. ופתי יערים, מי הוא זה שקיבל ערמה, דעת וחכמה? - זה יתרו. יתרו ראה את קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, לקח מזה דעת חכמה ומוסר, ובא להצטרף אל בית ישראל.

מה ראה יתרו במלחמת עמלק?

הזהר הקדוש בסוף הפרשה שעברה (דף סה:), מאריך ומפליג במאד במלחמת עמלק שהיתה אז עם ישראל. ושם אמרו רבותינו, שמלחמה כזו שהיתה לישראל עם עמלק לא היתה מאז בריאת העולם ולא תהיה עד דרא בתראה, מפני שהיתה זו מלחמה רוחנית.

הפסוק אומר: **ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים.** מתי בא עמלק? כתוב בסדר עולם (פרק חמישי), שבא בכ"ג אייר, שנת ב' אלפים תמ"ח לבריאת עולם. באותה השנה שיצאו ישראל ממצרים וקבלו את התורה.

כשבא עמלק באותו הזמן, מי נתן לו את הכח לבוא אז ולהלחם עם ישראל? - אומר הפסוק: **ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ואת נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין, ויבוא עמלק.** וזהו דבר מבהיל, איך אפשר שיאמרו ישראל היש ה' בקרבנו אם אין, והלא רק חודש קודם לכן נקרע להם הים?! ובאמת רש"י כבר מביא את דברי המדרש, 'סמך פרשה זו, של יבוא עמלק אל המקרא הזה של היש ה' בקרבנו אם אין, לומר

א. רבי חיים פאלאג'י זצ"ל נתן בזה רמז יפה. מתן תורה היה בשנת ב' אלפים תמ"ח, לרמז כי רק בכח התורה שנתנה לנו אז, בשנה זו, יש לנו את הכח ואת העוז למחות מן העולם את כל אויבי ישראל, העליונים והתחתונים.

תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין? הייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקין לי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב את בנו על כתיפו ויצא לדרך, והיה אותו הבן רואה חפץ ואומר, אבא, טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו. וכן פעם שניה וכן פעם שלישית. פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן ראית את אבא? אמר לו אביו אינך יודע היכן אני? השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו.

באן כתוב, שמי נתן את הכח הזה לעמלק לבוא ולהלחם עם ישראל? - ישראל בעצמם. כשיש את הספיקות 'היש ה' בקרבנו אם אין', ובמקום להיות מודים על הטובה ומברכים ומהללים ומשבחים לבורא עולם על כל הניסים שעשה אתם יש להם טענות ומענות, אומר הקב"ה, הייתכן כדבר הזה? הרי תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואיך אתם שואלים שאלה כזו? וזהו המשל הנוקב שהמשילו רבותינו, על ילד שאביו הרכיבו על כתפיו, והוא יושב שם כמלך בגדוד ורואה למרחוק שהרי הוא כננס העומד על גבי ענק, וכיוון שרואה איזה חפץ אומר לאביו, אבא, טול חפץ זה ותן לי. ויש לדייק שאפילו לא אומר "בבקשה אבא", אלא הוא מצווה ופוקד על אביו, טול חפץ זה והבא לי! והאבא ברוב אהבתו לבנו, נותן לו. וכן פעם שניה וכן בפעם השלישית.

אחר כך כשהם פוגשים מישהו, פונה אליו הבן ואומר לו, סליחה, אולי ראית את אבא שלי? אבא מבוקש, הוא בשר שנתעלם מן העין.. אני לא מוצא אותו. רבון העולמים, הרי אתה יושב על כתפי אבא שלך וכל דבר שאתה מבקש אבא נותן לך, ואתה שואל איפה אבא שלי? - עכשיו תדע איפה אבא. השליכו לקרקע ובא הכלב ונשכו, ואז הוא צועק אבא! אבא!, עכשיו הוא כבר יודע היטב איפה אבא.

היש ה' בקרבנו אם אין, זהו חטא נחש הקדמוני. וכמו שאמרו המפרשים, היש ה' בקרבנו אם אין, אלו אותיות 'הנחש השיאני ואוכל'. ובזה יש בעיטה כלפי שמיא, שכביכול האדם לא יודע איפה ה'. וזה גם כפיות טובה שאין כדוגמתה, וכי אתם לא יודעים איפה אבא? הרי הקב"ה מרכיב אתכם על כתיפיו, ואשא אתכם על כנפי נשרים, ומספק להם את כל צרכיהם, מוריד להם מן מן השמים, מביא להם שליו, נותן להם את בארה של מרים ומקיף אותם בשבעה ענני כבוד, והם שואלים היש ה' בקרבנו אם אין? - לכן מיד - ויבוא עמלק. בא הכלב ונשכו. וכבר דרשו הקדמונים ש'ספק' בגמטריא 'עמלק'. כיוון שהסתפקו היש ה' בקרבנו אם אין, בא עמלק.

עמלק בא, ובשמחה הוא בא.. הרי הוא עושה את רצון זקינו, הסבא עשיו, שפקד וגזר עליו להמשיך את השנאה היוקדת ליעקב, ולרדוף אותו עד חרמה.

ב. בספר אבני שוהם כתב (פרשת וישלח), שאם תתבונן תראה שעשיו הרשע עשה כל מה שיכול כדי להמשיך את שנאתו ליעקב, וחיבל תחבולות כדי שלרגע לא תשקוט אש המחלוקת עם יעקב.

מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא

אבל באמת זהו דבר שצריך להבין. איך ישראל שואלים שאלה כזו 'היש ה' בקרבנו אם אין?' הבן מורכב על כתפי אביו, אומר כל הזמן טול חפץ זה ותן לי, ולבסוף שואל איפה אבא? ישראל אוכלים מן, מוקפים בעננים, ושואלים היש ה' בקרבנו?

והתשובה מונחת במילה אחת. ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים. ברגע שהיה רפיון ידים מעסק התורה, וכמו שאמרו רבותינו במכילתא (פרשת בשלה, ובסנהדרין קו.), ויחנו ברפידים, שרפו ידיהם מן התורה' והתירשו ישראל מלימוד ועסק התורה, כבר אין שאלות. כשמתבטלים ומתירשלים מעסק התורה, אפשר לרדת עד לדיוטא התחתונה וכבר אין מקום לשאול שום שאלה, למה הם עושים כך או מסתפקים היש ה' בקרבנו. אם אין תורה - הכל יכול להיות.

הפסוק אומר, וישלח יעקב מלאכים ארצה שעיר שדה אדום. מפרש האבני שוהם, שעשיו קרא לשמות של הערים בהם הוא גר על שם העוולות - שלפי מה שהוא סבר - יעקב עשה לו. **ארצה שעיר שדה אדום**. שעיר, כדי לזכור ולהזכיר לעצמו כל הזמן, את זה שיעקב אבינו לקח לו את הברכות. הרי איך הוא לקח את הברכות? - לבש את הבגדים השעירים, ואז כשמישש אותו יצחק אמר אכן זהו בני עשיו האיש השעיר.

שדה אדום, לזכור ולהזכיר את אותו הענין של 'הלעיטני נא מן האדום האדום הזה', שבו הפסיד עשיו ליעקב את הבכורה. כל כך היתה גדולה ומרובה השנאה שלו ליעקב, שקרא את שמות הערים שלו על שם המאורעות הללו, כדי שיזכור כל הזמן 'מה עשה לי יעקב'. אלו דברי הספר אבני שוהם.

ומצאתי לדברים הללו אסמכתא נוראה מדברי רבותינו הראשונים כמלאכים. בספר בעלי התוספות על התורה (פרשת וישלח דף ר"ג ע"ב) וכן בבעל הרוקח על התורה (פרשת וישלח דף רמ"א), (ועיין בדברי רבינו שליט"א בספר הדר יעקב ח"א סימן ז'), מביאים מדרש שלא נמצא לפנינו אבל היה לפנינו, שבו דרשו רבותינו על אותו פסוק שאמר והתחנן יעקב לפני בוראו בשעה שחזר מבית לבן וידע שעשיו בא לקראתו עם ארבע מאות איש כדי להורגו, 'הצילני נא מיד אחי מיד עשיו', ולכאורה מהו הכפילות 'אחי' ו'עשיו'? הרי ידוע שעשיו היה אחיו. אלא דרשו רבותינו, שלעשיו נולד בן. ואיך קרא לו לבנו זה? - אחי. כדי שתמיד יזכור עשיו את מה שעשה לו יעקב. ולכן מבקש יעקב הצילני נא מיד אחי, זהו בנו של עשיו, ומיד עשיו, עשיו עצמו. אלו הם שני השונאים הגדולים שעומדים לנגדי, ובבקשה תצילני מידם.

למדנו מכאן, שעשיו עשה כל מה שיכל כדי לזכור תמיד מה שעשה לו ליעקב, כדי לא תשתכח ולא תתרכך אצלו השנאה הגדולה ליעקב. ובאמת שילמנו לו באותו מטבע, שהרי יש לנו מצוה 'זכור את אשר עשה לך עמלק לא תשכח'. כמו שהוא ביקש כל הזמן לזכור ולהזכיר ולא לשכוח את שנאתו אלינו, כך גם אנחנו הצטוונו לזכור את מעשיו הרעים של עמלק, ובמצוות עשה ולא תעשה אנחנו מצווים שלא לשכוח את השנאה לעמלק, שנלחם בה' ובישראל.

אנחנו קוראים בכל יום בקריאת שמע, 'וסרתם ועבדתם אלהים אחרים' (דברים יא, טז). מפרש רש"י: "כיון שאדם פורש מן התורה, הולך ומדבק בעבודה זרה". ובלשון שהעתיקו הקדמונים - 'מיד נדבק בעבודה זרה', כהרף עין, זה נכנס וזה יוצא. אם וסרתם, סרתם מן התורה, ממילא - **ועבדתם אלהים אחרים**. ולמה זה כך? מפני ש'מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא', כלשון רבותינו בזהר הקדוש (ח"ג דף פ"ט ע"ב, ח"א דף ע"ו ע"ב).

ולכן אל תתפלא על המראה הזה. נכון, אינך מרכיב אותך, נכון שכל מה שאתה מבקש הוא מביא לך, הוא הוציא אותך ממצרים, הוא קרע לך את הים, הוא מאכיל אותך מן והוא מקיף אותך בענני כבוד. נכון. אבל אם יש רפיון ידים מן התורה, האדם חונה ברפידים, הוא כבר יכול לשאול ולהסתפק 'היש ה' בקרבנו אם אין'?

וזה הדבר היותר גרוע שיכול להיות, שמסתלקת מהאדם הידיעה וההבנה שהוא נמצא בידי הטובות של אבא שלו, והוא מתחיל לחשוב ולהסתפק היש ה' בקרבנו אם אין. באחד הפיוטים שאומרים בקינות לתשעה באב (ראה מגיד דבריו ליעקב תניינא חלק ס"ז פרשת בשלח עמוד ה ו"ט), ויהי רצון ששנה זו כבר לא נאמר את זה, יש קינה אחת שקורעת את הלב. ושם אומר הפייט "אני יתומה ואבי חי". יש מי שהוא יתום בחייו. אביו חי, והוא אוהב אותו רוצה בטובתו ודואג לו, אבל הוא בכלל לא מכיר את אבא שלו. "אני יתומה", הוא מסתובב ושואל, הראיתם את אבא?

ואיך יכול להיות מציאות עלובה שכזו, שאתה רוכב על כתיפיו, כל מה שאתה מבקש הוא נותן לך, והוא דואג לך, ואתה שואל הראיתם את אבא? כל זה בא מ'ויחנו ברפידים', ברגע שאין את ההתקשרות לעסק התורה, יש רפיון ידים מן התורה, כבר אין שום מקום לתמיהה. האדם יכול להתעלם גם מאבא שלו ולא להכיר אותו בכלל.

מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק

זה הלימוד בשבילנו. וזה בדיוק מה שראה יתרו במלחמת עמלק. הרי באמת יש כאן פליאה גדולה. הרי בשירת הים אנחנו אומרים שכל העולם כולו שמע וראה את הנס הגדול שהיה לישראל בקריעת ים סוף. 'שמעו עמים ירגזון', ירגזון מפרש התרגום 'זעו', הם קבלו רעדה נוראה, 'חיל אחז כל יושבי פלשת', אף על פי שהיו אנשי ארץ ישראל גבורים, 'חסון הוא כאלונים' כמו שאומר הפסוק (עמוס ב, ט), נרעדו והזדעזעו, וכמו שאמרה רחב למרגלים שבאו (יהושע ב, י) 'שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים', נצחתם את פרעה ונקרע לכם הים, 'ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם', נשברנו לשברי שברים. 'אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל ישבי כנען'. נמוגו פירושו נמסו, כביכול בטלו מן העולם ברוב הפחד שתפס בהם, חיל ורעדה שאין לתאר ולשער.

אם כן נמצא שכל העולם שמע וראה ממה שהיה, כמו שהפסוק מעיד. לא היה אחד שנסתר ממנו הניסים הגדולים שהיו לישראל. אך מה היה בסוף? רק יתרו בא. איפה כולם? איפה כל אותם מליוני מליונים של אנשים שהיו בדור ההוא לאין מספר, שידעו ושמעו מהניסים הגדולים שהיו לישראל, המפלה של מצרים, וקריעת ים סוף? הרי הם ידעו מזה, וגם הזדעזעו מזה, אז למה לא באו עוד הרבה, ורק יתרו הגיע?

זהו שאומר רש"י, מה שמועה שמע ובא, כולם שמעו, אבל מה שמועה שמע ובא, מי הגיע? רק יתרו בא. ואיך ייתכן כדבר הזה שרק יתרו בא? אבל באמת זה יכול להיות. היצר הרע עובד הרבה על הדבר הזה, שהמעשה שהאדם שומע, ההרגשים האלו וההחלשות האלו שיש לו כאשר הוא מתעורר מדבר מה, לא יבואו לידי ביטוי, ולא יצאו הלכה למעשה. הוא מטשטש את האדם ומבלבל אותו, כך שגם אם היתה להם הרגשה נוראה כל כך, שראו את כחו הגדול של בורא עולם וידעו מה העוצמה של ה' יתברך כפי שראו בניסים שהיו לישראל, עם כל זה הזמן טשטש החליש והקליש את כל ההרגשים האלו, ואף אחד לא בא. רק יתרו שמע ובא.

וישמע יתרו, אין הכוונה רק ששמע באזניו, אלא היה 'לב שומע'. מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. הוא ראה והשכיל איך שבא עמלק מחמת רפיון הידים, ואמר לעצמו עד כאן. "ופתי יערים", צריך לקבל ערמה ותבונה. אני לא אתן למה ששמעתי ומה שראיתי להתקרר ולהתרפות. אני עוזב הכל ובא להצטרף לבית ישראל.

מזבא בשם הגאון מבי"ט ז"ל דבר נורא. הגמרא אומרת (ברכות סג), למה נסמכה פרשת זיזר לפרשת סוטה, לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. יין הרבה קלקולים עושה, וההמשכות אחרי תאוות העולם הזה בעטיין ובסיבתן באות הרבה צרות. ולכן יזיר עצמו, יפריש עצמו מן היין.

אומר המבי"ט, מה פירוש הרואה סוטה בקלקולה? - מי שהיה בבית המקדש וראה את כל המעשה הנורא, שמביאים שם לשער ניקנור את אותה אשה שקלקלה, ומעייפין אותה וסותרין את שערה ומשקין אותה במי סוטה, ואז רואים תוך כדי דיבור ולא לתר את דין ה' שיש דין ויש דיין ואין העולם הפקר. מיד כששותה את המים פניה מוריקות וגידה בולטין ויריכה נופלת ובטנה צבה, ואומרים הוציאוה שלא תטמא העזרה. וזהו מחזה איום ונורא, איך שרואים בחוש את משפטי ה', שהיא נענשת מיד ותוך כדי דיבור במיתה משונה. ובודאי כל אחד שרואה את זה מזדעזע ומבין שאין העולם הפקר, אלא יש דין ויש דיין, ומי שמקיים את רצון ה' נשכר, ומי שעובר על רצונו עונשו מחכה לו.

נתאר לעצמנו, אדם שראה דבר כזה, את משפטי ה' לאלתר, וחוזר לביתו. ודאי כל כולו מזועזע. אין ספק שחל אצלו שינוי. אפילו אם אין לו הרבה לב מבין, אם קצת לב

יש לו, אין ספק שזה עושה אצלו רושם לטובה. ועם כל זה באו רבותינו ואמרו, נכון, הוא ראה מה שראה, אבל הוא צריך גם לקבל על עצמו קבלה מעשית, יזיר עצמו מן היין. יפרוש ויתרחק מתענוגות העולם הזה. ולמה כל זה? וכי לא מספיק מה שראה? - לא מספיק. הוא יכול לשוב הביתה, לומר בבית, אתם יודעים מה ראיתי היום? הייתי בבית המקדש, וראיתי שם דבר איום ונורא ומזעזע שלא ראיתי מימיי. פחד פחדים. הוא יכול לתאר את כל מה שהיה ולהיות רועד כמו לולב בשעת הנענועים.. אבל בסוף הוא יאמר, 'שימו ארוחת צהרים, אני רעב!.. איך יכול להיות? - יכול להיות. כל ההרגשות הטובות שיש לאדם, היצר יודע להסיח דעתו מזה. ביום הראשון הוא עוד רועד, כשהולך לישון בלילה קורא קריאת שמע בכוונה וגם שם ספר תהלים על יד הראש שלו, שיוכל לישון כמו שצריך ומה שבטוח בטוח.. למחרת ישן כבר בלי הספר תהלים, ולמחרת כבר שכח מן הכל. לכן צריך גם להזיר ולהפריש עצמו מן היין.

כך הוא מנהגו של היצר. כל ההרגשות שיש לאדם וכל ההתפעלויות שהוא עובר, אם הוא לא מתרגם את זה למעשה מיד, במשך הזמן זה נחלש ונקלש עד שכבר שוכח הכל. זה מה שהיה אצל כולם. נכון, נמוגו כל יושבי כנען, נמוגו - נשברו לשברי שברים ולרסיסים, לא קמה רוח באיש, אבל אף אחד לא בא. חיכו עוד יום שיעבור ועוד יום שיעבור, ולאט לאט התקררו התקררו והתקררו, עד שנשארו בשלהם. יתרו לעומת זה, שמע. אבל לא רק שמע, לא רק אמר לעצמו 'אוי ואבוי, איום ונורא' ובה יצא ידי חובתו, אלא שמע ואמר השמועה הזו מחייבת אצלי שינוי מהותי.

ראיתי בספר אור יחזקאל (מידות דף ק"ג) של רבינו המשגיח רבי יחזקאל לוויןשטיין זצ"ל, שמספר ששמע שיחת מוסר מהחפץ חיים זצ"ל, לאחר הרעידה שהיתה אז ביפן. זה היה לפני תשעים ותשע שנים, היתה רעידת אדמה חזקה ביפן ומתו שם כמה אלפים ורבבות. והחפץ חיים בישיבה בראדן מסר שיחת מוסר נוראה והרעיש את העולם, על כך שרואים את דין ה', הנה כך וכך מתו במדינה הרחוקה הזו, יפן, ועשה מזה התפעלות גדולה ורעש גדול.

אותנו דבר כזה היה מטריד? היינו שומעים, מבררים מה קרה, ועוברים הלאה לסדר היום. אבל זה לא כך. הרי רואים שבורא עולם מדבר פה, וזה צריך להביא את האדם לעשות שינוי מהותי, ולא - הרי הוא כמו יושבי כנען וכל יושבי תבל, ששמעו, ונמוגו, ורעדו ונשברו וזעו, ואף על פי כן אף אחד לא בא.

כל מה שמתרחש מחייב אותנו. ואין צריך לומר שאם זה לא ביפן אלא חלילה באזור שלנו ובתוכנו, פשיטא שזה צריך לעורר כל אחד ואחד על מה זאת עשה ה' לנו ככה. זה צריך לעורר את האדם לא להשאר במהלך הישן שלו. לבוא, להשתפר ולהוסיף.

מעלת הזריזות לתורה ומצוות

אלא מאי? - זה כלל גדול בתורה, שיש מציאות כזו של התקררות. אדם מתעורר, אבל עם הזמן היצר מקרר את האדם ומשכיח את הכל ממנו. ולכן רבותינו הזהירו מאד על מידת הזריזות, שבכל מה שקשור לתורה ומצוות אדם יהיה זריז ביותר, ולא יסתפק באמירה גרידא, כן, אני אשתדל, אני אעשה בהזדמנות, וכיוצא בזה.

בעלי המוסר אמרו שאם יש איחור של יום אחד או לילה אחד, יכול כלל ישראל להפסד הרבה. היכן ראינו את זה? אצל רות. הרי כך אמרה נעמי לרות, אני מכירה את בועז, 'כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום' (רות ד, יח). ובאמת בועז מת למחרת שייבם את רות (עיי'ן ילקוט שמעוני רות רמז תרח). והנה בועז היה זקן מופלג, ויש שיטה בחז"ל (עיי'ן בראשית רבה פצ"ו, ד. וילקוט שמעוני ויחי רמז קנו), שבועז היה בן ארבע מאות, והיה יכול בועז לומר, מה דחוף כל כך לעשות את זה היום? הרי 'כיון דאפליג אפליג' (גיטין כח.), שכחו אותי מהרשימה.. אם הגעתי לארבע מאות נגיע גם לשש מאות, צריך דוקא היום? נדחה למחר. ואם היה בועז דוחה בעוד יום?! אם היה דוחה למחר, היינו מפסידים את מלך המשיח שבא מרות.

תמיד יש לאדם זמן. הוא אומר, נכון, היום אני קצת טרוד ועסוק, אבל אם ירצה ה', מחר אעשה. וכבר אמר רש"י (שמות י"ג י"ד), יש מחר - ולאחר זמן.. המחר הזה גורר עוד מחר ועוד מחר ועוד מחר, וכך הוא מפסיד את הכל. פעם בקשו מרבינו החזון איש סגולה נגד שכחה, והוא אמר, אתם רוצים סגולה נגד שכחה? - תעשו מיד. אם אדם דוחה ואומר, אעשה מחר, בסוף הוא שוכח. אבל אם עושה מיד, כבר מתבצע הדבר כמו שצריך.

לכן, צא וראה שכל מה שהוא שייך לתורה ומצוות התורה מזהירה שנעשה אותו במידות ובזריזות. התנא אומר (אבות ד, א) "הווי רץ למצוה". וכי למה צריך לרוץ? למה לא טוב ללכת? גם אחרי התפילה אנו אומרים 'אחרי מצוותיך תרדוף נפשי'. על מה ולמה הרדיפה הזו? על מה החפזון? כבר היה לנו חפזון אחד, ביציאת מצרים... למה צריך עכשיו עוד חפזון? - כי זה הכלל שבידינו. אם לא תרוץ למצווה, סוף דבר שהמצוה תשמט מתחת ידך.

ואדם רואה את זה בעליל ובמוחש, שכיון שאמר 'אחר כך אעשה', כבר הפסיד את הכל. וזו אחת מהשיטות הידועות של היצר לנצח את האדם. הוא אומר לו, נכון, זה דבר גדול, אין ספק. אבל למה להחפז? הרי חפזון לא מביא ברכה. תחכה מעט. זה סובל דיחוי קצת. וה'קצת' הזה בעוכריו של האדם. אנחנו לא יודעים 'כמה מקטרגין מכאן ועד גיחון' (בראשית רבה עו, ב). הרבה מעכבים יש, ובפרט בדבר מצוה, ובפרט בדברי תורה. ובצורה הזו

ג. כמו שכותב הגאון רבי דוד טעביל בעל הנחלת דוד בהסכמתו לספר חוסן יהושע, ש"היצר הרע מחבל תחבולות שונות להפריע את האדם מעסק הגיון התורה ומשתדל בזה בכל עוז יותר מכלל המצוות".

שאדם אומר 'מחר אעשה', כך הוא מפסיד שיעור, כך הוא מפסיד תפילה, וכך הוא מפסיד מצוות.

יתרו שמע - ובא. מיד. הוא לא אמר, כן כן, זה נורא נוראות, אבל עכשיו אני עסוק, עוד לא התכוננתי לדרך כמו שצריך, ועוד תירוצים כאלו. יתרו התבונן במלחמת עמלק שבאה ברפיון ידיהם של ישראל, והבין והשכיל את הידיעה הזו שלמרות כל הניסים וכל

אמנם בכל מצוה היצר הרע משתדל לעשות כל מה שיוכל כדי שהאדם ידחה אותה, אבל בתורה יש לו התאמצות מיוחדת. הוא שאמרו הדרשנים 'ותלמוד תורה - כנגד כולם', כולם נגד התלמוד תורה.. וכמו שרואים בעליל, שיש על התורה הפרעות שונים ומשונות מה שאדם לא מעלה על דעתו בכלל שיהיה. כי הכל כדאי לו ליצר ובלבד שיבטל תורה, ויש קבלה מרבי חיים מוולוז'ין זצ"ל שאמר שכדאי לו ליצר לשרוף עיר שלימה ובלבד שהמתמיד יפסיק מתלמודו.

ומאויבי תהכמני. אם אנחנו רואים את ההתאמצות המיוחדת שיש ליצר הרע נגד התורה, את מסירות הנפש שיש לו בשביל הביטול תורה, אנחנו צריכים ללמוד מזה כמה יקרה היא התורה וכמה אנחנו צריכים להתאמץ ולמסור עליה את הנפש. לכן רבותינו הזהירו כי 'לעולם לא ימנע אדם עצמו מתלמוד תורה ואפילו בשעת מיתה' (שבת פג:). [מיתה בת', לא בט'..]. איך זה יכול להיות? הרי נשמתו של האדם כבר פורחת ממנו? אף על פי כן. וכי לא כך למדו רבותינו? כך הם עשו. עד הרגע האחרון שבו השלימו נפשם לבורא עוד היו עסוקים בעסק התורה.

יש קבלה בידנו מגדולי עולם ומובא בספר דברי תורה (מהדורא תמינאה עמוד תקפב), שדיבורי התוספות העמוקים בתלמוד שנמצאים במסכת בבא קמא בפרק מרובה, סוגיא דיאוש, סוגיא דצנועין ועוד, מתי כתבו אותם בעלי התוספות? יום קודם סילוקם לחיי הנצח. שכשהיה את הגזירות הקשות של מסעי הצלב, הגויים נכנסו אל כל עיר ועיר ודבר ראשון תפסו את החכמים והוציאו אותם להריגה. וידעו בעלי התוספות שלמחרת אמורים אותם הרשעים להכנס לעיר ולטבוח בהם, ובאותו הלילה ישבו ולמדו ועסקו בפרק מרובה וחדשו את החידושים המופלאים האלו בסוגיות הללו. למה? - כי לעולם לא ימנע אדם עצמו אפילו בשעת מיתה. גם ברגעים האחרונים שלהם, הם נמצאים בעסק התורה.

החתם סופר זצ"ל אמר שמיום עמדו על דעתו מאז גיל שש עשרה, לא ביטל תורה בהרצת התורה לתלמידים, ואפילו ביום כיפור היה מוסר שיעור. אמנם לא בערב יום כיפור, וכמו שכתוב בגמרא שרבי עקיבא היה שולח את התלמידים בערב יום כיפור, אבל בליל יום כיפור, אחרי שגמרו את התפילה היה מוסר שיעור, והיה לומד עם התלמידים ברמב"ם הלכות יום הכיפורים. לפני פטירתו, בזמן שהיה חולה מאד מאד ורגעים ספורים קודם פטירתו, אחרי שכבר בירך את כל התלמידים שלו, את כל הקהל ואת כל ישראל, ואז, כאשר בעוד רגע הוא מסתלק לחיי הנצח, קרא לתלמידיו ומסר שיעור.

לדאבוננו הרב הדבר הראשון שאדם דוחה ומפסיק זה את עסק התורה, וחלילה לנו מזה. זה צריך להיות אצלנו מציאות קבועה וקיימת, שצריך למסור נפש בשביל התורה.

המופתים וקריעת ים סוף שהיתה, היצר יכול עדיין למצוא מקום לקרר את ההרגשים, כמו שבאמת היה עם כל יושבי תבל. ולכן מיד הוא בא. וזה מה שזיכה אותו ליתר פרשה בתורה שנקראת על שמו, וללמד את משה רבינו איך ללמד את העם עם שרי עשרות ושרי מאות, והתורה הסכימה אתו.

אין מקבלים גרים מעמלק

במדרש כתוב (שמות רבה כו, ב) שיתרו זכה לכבוד עצום. משה רבינו יצא לקבל את פניו, וכיון שכך, גם אהרן יצא לקבל את פניו. וכיון שאהרן יצא, גם נדב ואביהוא יצאו, וכי אבא שלהם יצאו והם לא יצאו? כיון שהם יצאו, גם שבעים זקנים יצאו, וכיון שהם יצאו, מי רואה אותם יוצאים ואין יוצא עמהם? כל כלל ישראל יצאו. ויש אומרים אף ארון הברית הוציאו אתם. בשביל לקבל אדם אחד, יצאו משה רבינו ואהרן ובניהם וכל ישראל עם ארון הברית? והרי הוא עוד גוי, עדיין לא התגייר, מאי כולי האי?

כאן למדנו עוד יסוד. הכל הולך במדה כנגד מדה. בסוף הפרשה שעברה כתוב, כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק, ומפרש התרגום שהוא לשון שבועה. ובמכילתא אמרו רבותינו 'נשבע המקום בכסא הכבוד שלו שאם יבוא מכל האומות יקבלוהו ולעמלק לא יקבלוהו'.

כל גוי מכל אומה, אם נפשו אוותה להתגייר, ובגיור אמיתי עסקין, ולא כמו שנהוג באיזה מקומות.. מקבלים אותו. אם רוצה לקבל על עצמו גירות אמיתית ומקבל על עצמו עול התורה לכל דקדוקיה, דקדוקי חכמים ודקדוקי סופרים, כפי שאומרת הגמרא בבכורות (ל' ב'), מקבלים אותו. וכיצד מתגייר? - במילה טבילה וקרבתו. וכמו שאומרת הגמרא בכריתות (דף ט.) וביבמות (דף מו.), שכך עשו אבותינו, מלו, טבלו ועשו ריצוי דמים בקרבן. וגם היום שאין קרבנות מכל מקום מקבלים גרים, ובלבד שתהיה מילה וטבילה. ואם מל ולא טבל כאילו לא מל, ולא עלתה לו הגירות (יבמות מו.).

כך הוא בכל גוי שבעולם, יהיה מי שיהיה. אם החליט בהחלטה אמיתית להצטרף לחרם ישראל ולהיות מעובדי ה' יתברך ועושי רצונו - מקבלים אותו. חוץ מאומה אחת. את עמלק אין מקבלים. על זה נשבע הקב"ה.

וצריך להבין, מה חומר הענין? נכון שהוא עמלקי, אבל הרי הוא רוצה להתגייר, ולמה לא יקבלו אותו? הנה, הוא רוצה להצטרף לבית ישראל, למה אין מקבלים אותו?

בז לדבר יחבל לו

הרבה טעמים נאמרו בדבר, אבל נזכיר מה שכתוב בספר הרוקח על התורה. אומר הרוקח דע לך שיש כלל שאומר שלמה המלך בספר משלי (פ"ג, יג), 'בז לדבר - יחבל לו'.

זהו כלל אמייתי בתורה, שכשאדם בז לדבר מה, הוא מבזה אותו ולא נותן לו את המעלה והחשיבות האמיתית שלו, אומר שלמה המלך - יחבל לו - הוא מחבל ומפסיד לעצמו את המעלה שבדבר.

לדוגמא, בפרשה שעברה ישראל קיבלו מן, שהוא זיו השכינה שהתגשם (רמב"ן שמות ט"ז ו'). ומחמת מעלתו של המן שהיה כל כך רוחני, ועל הפסוק 'לחם אבירים אכל איש' דרשו רבותינו שזה המן שהוא לחם של מלאכי השרת, לא היה בו פסולת. ואז באו הנרגנים ומצאו טענה, איך זה? אוכלים ולא מוציאים? אולי זה מסוכן, הבן אדם יאכל ויאכל ויתפח ויהיה בלון, ומי יודע מה יהיה.. במקום לשמוח שהם אוכלים אוכל רוחני שאין בו פסולת, הם נרגנים. אני לא יודע מה היה חסר להם, אולי מה שאמרו (ברכות נד:): כל המאריך בית הכסא מאריכין לו ימיו ושנותיו.. על כל פנים הם בזו למן ואמרו שהוא 'לחם הקלוקל'. **כיון** שבזו לדבר, הפסידו את המעלה הזו. אמר להם הקב"ה, אני נתתי לכם לחם אבירים - לחם רוחני, ואת טובתכם רציתי. אבל כיוון שבותם לו, בסדר. תקבלו מה שרציתם. ועכשיו תלכו שלש פרסאות מחוץ למחנה, ותתפנו שם.

לא היתה התורה חשוכה בעיניהם

זה הכלל הגדול, בז לדבר - יחבל לו. צריך לתת לכל דבר את החשיבות האמיתית שלו ולייקר אותו. הגמרא במסכת נדרים (פא.) מביאה את הפסוק שאמר ירמיהו (ירמיה ט, יא) 'מי האיש החכם ויבן את זאת.. על מה אבדה הארץ', ומעידה הגמרא **דבר זה נשאל לחכמים ולא פירושוהו**. באו ושאלו את החכמים שבאותו הדור, תאירו את עינינו ותגידו לנו, מה הטעם ומה הסיבה שבגללה אבדה הארץ, על מה באה הגלות ועל מה חרב המקדש, ולא ידעו לפרש. **שאלו את הנביאים**, על מה אבדה הארץ, **ולא פירושוהו**. **שאלו את המלאכים**, את מלאכי השרת, אתם נמצאים הרי מאחורי הפרגוד, שמה שמעתם ונתגלה לכם מה ההסבר ומה הטעם שאנחנו בגלות השחורה הזו? - **ולא פירושוהו**. עד שפירשו הקב"ה בכבודו ובעצמו. **ויאמר ה' על עזבם את תורת, שלא בירכו בתורה תחילה.**

אומר שם הר"ן, מה הכוונה 'על עזבם את תורת', שלא למדו? לא פתחו ספר? אם כן, איך ייתכן שהחכמים לא פירשו את סיבת הגלות? וכי איזה חכם לא ידע שביטול תורה זו סיבה לגלות הזו? הרי 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתני, ומבאר הנפש החיים (שער ד' פכ"ה ועוד) שאם רגע קט היה העולם מקצה לקצה פנוי חלילה מהתבוננות עם קודש בתורה הקדושה היה כל העולם חוזר לתוהו ובוהו. הדבר שמעמיד ונותן קיום לכל הבריאה ולכל העולמות כולם זה התורה של בני ישראל, ואם כן, אם באותו הדור לא למדו תורה, צריך להיות גאון כל כך כדי לדעת על מה אבדה הארץ? צריך שהקב"ה בכבודו ובעצמו

שהוא יבוא ויפרש על מה הגלות? וכי מלאכים לא יודעים את זה? נביאים וחכמים? הלא בר בי רב דחצי יומא יודע שפשיטא ופשיטא שתאבד הארץ מפני הביטול תורה.

אלא, אומר הר"ן בשם החסיד רבינו יונה, ודאי שהם היו עוסקים בעסק התורה. אם היית בא לבית המדרש היית רואה את בתי המדרשות שהם מלאים מפה לפה. לכן החכמים לא ידעו לענות על מה אבדה הארץ. מה יגידו? יש ביטול תורה? - הרי זה לא נכון, כולם היו לומדים. אלא מאי? מהו עוון זה שגילה הקב"ה 'על עזבם את תורתו' - "שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה". כלשון הר"ן בשם רבינו יונה.

וכאן מגלה לנו רבינו יונה דבר נורא. לא די שאדם יושב ולומד ועוסק בתורה. אלא צריך לדעת ולקבוע בלבו את החשיבות ואת היקרות והנשגבות של תלמוד התורה, ואת זה היה חסר להם. נכון, הם ישבו ולמדו, ולא סתם למדו אלא למדו "תמיד" כלשונו שם, למדו בהתמדה, אבל לא היתה התורה חשובה בעיניהם. היתה חסרה החשיבות והנשגבות העצומה שראוי שתהיה ללימוד התורה. ולכן החכמים לא ידעו להשיב על זה, כי האדם רואה לעינים, וכפי מה שהיה נראה לעינים כולם ישבו ולמדו, ורק בורא עולם יתברך שמו שהוא חוקר כליות ובוחר לבות, הוא לבדו יודע, שאמנם נכון שישבו ולמדו, אבל לא היתה התורה חשובה בעיניהם. וכיון שלא היתה חשובה בעיניהם, בז לדבר - יחבל לו. כיוון שלא עסקו בתורה כמו שצריך, לא עסקו בה עם נתינת היקרות והחשיבות כדבעי, אבדה הארץ וגלו ישראל.

זה ההסבר בכך שאין מקבלים גרים מעמלק. עמלק הרי בעט בידים במצות מילה, וכמו שאמרו רבותינו (מדרש תנחומא כי תצא) ש'היה חותך מילותיהן של ישראל ומשליך כלפי מעלה ואומר טול מה שבחרת'. עמלק התריס כלפי הקב"ה, אתה עשית ברית עם ישראל, אתה אמרת (שמות ד, כד) 'בני בכורי ישראל', אתה אמרת שישאל הם 'עם סגולה', טול מה שבחרת. הוא ביזה השפיל ובעט במילה, ואם כן, בז לדבר - יחבל לו. מידה כנגד מידה לא בטלה (מגילה יב:), ומדדו לו באותה המידה. אתה השפלת וביזית את הענין הזה של המילה, לכן אתה מפסיד את המעלה הזו של המילה, וממילא להתגייר כבר לא תוכל. הרי מי שרוצה להתגייר, חוק ולא יעבור שחייב למול, ואתה שביזית את המילה, אמרת 'טול מה שבחרת', הפסדת את זה. לכן מכל האומות כולם מקבלים גרים, אבל מעמלק, נשבע הקב"ה בכסא כבודו שלא יקבלו גרים מעמלק.

יתרו קיבל את כבודו במידה כנגד מידה

אותו הדבר היה גם ביתרו, וזה נפקא מינה לכולנו בזמן הזה. הרי הבאנו שיתרו זכה לכבוד נורא שאין למעלה ממנו. שאמרו במדרש תנחומא (פרשת ויגש ס"ז) שזכה לכבוד גדול

מה שלא ראה בריה בעולם (חוץ מיעקב אבינו ע"ה) שהרי משה רבינו יוצא לקראתו, אהרן יוצא לקראתו, וכל ישראל יוצאים לקראתו יחד עם ארון הברית, איזה עוד ילוד אשה זכה לכבוד עצום שכזה? על מה זכה לכבוד כזה? - אמרו רבותינו, כי בורא עולם שילם לו בזה מידה כנגד מידה.

שכן, אסור לשכוח את תולדותיו של יתרו, ואת ההסטוריה שלו. יתרו היה מיועצי המלך פרעה, וכמו שאומרת הגמרא (סוטה יא.) ששלשה יועצים היו לפרעה, יתרו איוב ובלעם הרשע. בכל דבר ובכל ענין היה המלך יושב עמם ונוטל מהם עצה איך לעשות ומה לעשות. כשבא פרעה להתייעץ אתם מה נעשה עם ישראל, הלא הם מתרבים ואולי יעלו מן הארץ, איוב שתק. יתרו ברח, ובלעם הרשע נתן את העצה הזדונית הזו של כל הבן היאורה תשליכוהו.

כל אחד קיבל את מה שמגיע לו. איוב ששתק, קיבל יסורין. ולא סתם יסורין, אלא יסורי איוב, והגמרא בחולין (דף מג.) אומרת שהיסורין האלו היה בבחינת לשבור את החבית ולשמור את יינה, לפי שלפי השכל הפשוט אדם לא היה יכול להחזיק מעמד ולחיות בייסורין הללו, ואיוב עמד בהם בדרך נס. ולמה הגיע לו כל זה? - כי הוא שתק. למה שתקת? ואם יאמר איוב, מה הייתי צריך לעשות?! התשובה היא, היית צריך לעשות מה שאתה עושה כשיש לך את היסורין. אתה צועק בקולי קולות, גונח ומתאנח, ולמה אתה צועק, וכי הצעקה עוזרת? - היא לא עוזרת. אז למה אתה צועק? - כי כואב לך. גם כשפרעה התייעץ אתכם איך להרע לישראל היית צריך לצעוק. נכון, באמת גם אם היית אומר לפרעה לא להרע לישראל הוא לא היה שומע בקולך, אבל אתה צריך לצעוק! אם היה כואב לך היית צועק, ואם לא צעקת אות הוא שלא כאב לך.

בלעם הרשע קיבל את עונשו, ומת בהיותו בן שלשים ושלוש. ועליו דרשו את הפסוק 'אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך', כמו שאומרת הגמרא בסנהדרין (קו:).

יתרו ברח. והנה, יתרו היה יועץ המלך, להיות יועץ המלך זהו כבוד שאין לתאר ולשער ואין לך משרה מעולה ממנה, שהמלך עצמו נזקק לו וצריך ליטול עצה ממנו. וכמה רווחים יועץ המלך נשכר ומרוויח, הן מעל השולחן, והן מתחת לשולחן, שהרי אין לך דבר שאין הברכה שורה בו אלא דבר הסמוי מן העין.. ועל פיו ישק כל דבר הוא יכול להעלים את התיק עם השופט ביחד.. יועץ המלך! זה שם כבוד ותהילה, פרנסה ועשירות, אבל יתרו עזב את כל זה וברח. ובבריחה שלו לא די שוויתר על כל המעמד שלו, אלא גם סיכן את חייו. בכל ארץ מצרים היו מודעות: מבוקש! חי או מת! ועל ראשו פרס של חמש עשרה מליון דולר.. אף על פי כן אמר יתרו, מוטב לי שאברח, ולא אגע בישראל לרעה, שכל מי שנוגע בישראל כאילו נוגע בבבת עינו (זכריה ב, יב).

וכי היה זה פשוט בשבילו? ודאי שלא. אבל הוא ויתר על הכל וברח לארץ מדין, מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. וכל זה כי ידע שיש בורא לעולם וצריך לכבד אותו ולעשות את רצונו. אמר לו הקב"ה, כך? - מידה כנגד מידה לא בטלה. אתה עשית לכבודי, וויתרת על הכל בשבילי, אני אחזיר לך. לכן זכה יתרו לכבוד, ולא סתם כבוד אלא הכבוד האמיתי, 'כבוד חכמים נחלו' (משלי ג, לה), שמושה רבינו ואהרן וכל ישראל וארון הברית יוצאים לקבל את פניו.

המרומם את קרן התורה מוכטח שיקבל את שכרו משלם

כך הוא הכלל בידינו. איך שהאדם עושה לכבוד ה' יתברך, כך הוא יקבל מה' יתברך. ובזמן שלנו שקרן התורה וקרן החכמים בשפל המדרגה, ושפלים ונרמסים עד עפר, מי שנותן יד לרומם את כבוד התורה ולרומם את כבוד בני התורה, יהיה ברור הדבר, שגם הוא כך תהיה מעלתו. 'אמר הקב"ה, בני, אין אדם שומע בקולי ומפסיד' (דברים רבה ד, ה). מי ששומע בקול ה' יתברך ולמרות כל המצוקות והרדיפות, מה שמעניין אותו הוא רק כבוד שמים והוא משתדל לרומם את כבוד חכמי ישראל ואת כבוד התורה, אומר לו הקב"ה, חייך שלא תפסיד מאומה. אם אתה עושה בשבילי, תקבל את שכרך משלם.

וכל אחד ואחד יכול לעשות לכבוד הבורא יתברך ולרומם את קרן התורה. לא יאמר אדם, אין מה לעשות, הדור ירוד ואין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, ומחזירים את הכל לבורא עולם.. אומרים בשמו של רבי יצחק מוולוז'ין וצ"ל, שביאר שזה עצמו חלק מהתוכחות שאומר התנא בסוף מסכת סוטה. שם כתוב איך יהיה בעקבתא דמשיחא, חוצפא יסגא', והיוקר יאמיר, ועוד הרבה צרות, ואחרי כל הדברים האלו מסיים שם התנא 'ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים', פירש רבי יצחק מוולוז'ין, שגם זה חלק מהתוכחה מה שיהיה בעקבתא דמשיחא, שאדם יאמר לחבירו, בוא, קום ונעשה ביחד משהו לכבוד בורא עולם, נוסף תורה ויראה, נפתח שיעור. ומה הוא עונה לו? - 'מה כבר אפשר בזמנינו לעשות?' 'מי יש לו כוחות להלחם?' 'מי אני ומה אתה?' - הרי אני כלום, ואתה קל וחומר שכלום.. וכי נוכל לעשות משהו? עזוב, אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים.. בזה הוא פטר את עצמו ואת חבירו וקירר את כל הענין.

לא כן! אדרבה ואדרבה, אי אפשר לדעת מה יכול לצאת ולהתגלגל מכל פעולה קטנה לכאורה, שהאדם עושה. וצריך להשתדל להתאמץ בדבר הזה. והדבר הראשון, שהאדם

ד. הביאור הפשוט שהחוצפה תתרבה, אבל יש עוד לכאור בזה שכל מי שרוצה להיות יותר גבוה ויותר נשא צריך להיות יותר חצוף. חוצפא - יסגי, מי שבעצמו חצוף - יסגי, הוא עצמו מקבל יותר מעלה וחשיבות. שמות וכתובות אחרי השיעור..

עצמו ידע להעריך את התורה, וכמו שהבאנו מרבינו יונה כמה חשוב הערך לתורה והייקרות לתורה, וישב וילמד. כך האדם לעצמו, ואחר כך יוכל להשפיע גם בתוך ביתו ובבית הכנסת שלו ובשכונה שלו, ככל שיכולה.

זה מה שמלמדת אותנו הפרשה. הנה לפנינו ה'לץ תכה', ולעומתו ה'פתי יערים'. יתרו שבא והשתדל, התאמץ ולא התקרר, זכה לשם ולתהילה ולייתר פרשה בתורה. וה' יהיה בעזרנו אכי"ר.

ה. אדם אחד יכול להפוך בית כנסת שלם. אם הוא מביא מישחו שימסור שיעור ומתחילים עם מעט משתתפים, ואחר כך השיעור מתרחב יותר, ואחר כך נוסף שם עוד שיעור ועוד שיעור. ואלו דברים שאני מכיר בידיעה מקרוב, שאדם אחד הפך שכונה שלימה. ובתנאי, שהוא מסור לדבר ובאמת אכפת לו כבוד שמים. ובוודאי שמי שפוטר עצמו ואומר 'אם יבואו ויבקשו ממני אני אבוא לשיעור', גם זה דבר, אבל חשוב להיות פעיל ולעשות ולהשתדל בדבר הזה, ואשריו ואשרי חלקו של מי שזוכה לרומם את קרן התורה.

חידו"ת לפרשת יתרו

א. בענין וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא

שמות (י"ח א'): "וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים". ופירש רש"י ז"ל: "וישמע יתרו, מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק".

ואמרו רז"ל במכילתא פרשת יתרו שם שכך אמרו ז"ל: "וישמע יתרו, מה שמועה שמע ובא, מלחמת עמלק שמע ובא שהיא כתובה בצדו דברי רבי יהושע. רבי אלעזר אומר מתן תורה שמע ובא, שבשעה שננתנה תורה לישראל זעו כל מלכי האדמה בהיכליהם שנאמר ובהיכלו כלו אומר כבוד, באותה שעה נתקבצו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע אמרו לו בלעם שמא המעשה זה עושה לנו כשעשה לדור המבול שנאמר ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם אמר להם שוטים שבעולם כבר נשבע הקב"ה לנח שאינו מביא מבול לעולם אלא הקב"ה תורה נתן לעמו ולידידיו שנאמר ה' עוז לעמו וכו', רבי אליעזר אומר קריעת ים סוף שמע ובא שבשעה שנקרע ים סוף נשמע מסוף העולם ועד סופו שנאמר ויהי כשמוע כל מלכי האמורי וכן אמרה רחב הזונה לשלוחי יהושע כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים וגו' ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם".

ובס"ד דרך לימודי התעוררותי לדקדק, חדא מדוע רש"י ז"ל הביא רק ביאורו של רבי יהושע שיתרו שמע מלחמת עמלק, וכן את ביאורו של רבי אליעזר שיתרו שמע קריעת ים סוף, ולא הביא גם דעת רבי אלעזר שיתרו שמע מתן תורה, ותו יש לדקדק שפשט דברי המכילתא שיש בדבר מחלוקת תנאים מה יתרו שמע, ואילו רש"י ז"ל עשה הדברים אחדים והביא שתי הדעות כדעה אחת שיתרו שמע גם קריעת ים סוף וגם מלחמת עמלק ולכן בא כנ"ל בדבריו.

ואמינא בס"ד דרש"י ז"ל בפירושו לתורה נוקט כמאן דאמר יתרו בא אחר מתן תורה וכמו שראיתי לרבותינו בעלי התוספות מהדורת מושב זקנים שמות (י"ח י"ג) שכתבו שכך סובר רש"י ע"ש, וכן כתבו בעלי התוספות מהדורת "דעת זקנים" שם (י"ח י"ג ו"ח), וכן מצאתי שכתב מהר"ל ז"ל בגור אריה שמות (י"ח י"ז) שרש"י ז"ל בפירושו לתורה סובר שיתרו בא אחר מתן תורה ע"ש, ולכן רש"י ז"ל לא הביא דברי התנא רבי אלעזר שיתרו שמע מתן תורה ודוק.

ומה שדקדקנו שרש"י ז"ל עשה דברי שתי דעות התנאים כדעה אחת, רואה אני לא קשיא כי כתבו מפרשי רש"י ז"ל שכך דרכו ומנהגו, וכמו שראיתי שכתב הגאון מהר"י קולון הוא מהר"ק ז"ל בביאורו לרש"י על התורה (דברים א' ו'): "מחלוקת היא בספרי, ורש"י עשה משני הדעות פירוש אחד" ע"ש, וכן כתב רבינו הגדול הלבוש ז"ל בלבוש האורה בראשית (ט"ז ה'): "לפי שדרך רש"י לרדוף פשט משמעות הכתוב עשה משני הענינים ענין אחד ולא כתב "דבר אחר" אף על פי שבבראשית רבה הם שני מאמרים ע"ש. ובזה אתי שפיר תמיהת הרמב"ן ז"ל על רש"י ז"ל בראשית (י"ט כ"ד), ועיין בגור אריה שם ודוק, ועיין שפתי חכמים ויקרא (כ"ה כ"ו),

ובחיבורי דברי יעקב חיים ח"א (סימן י"ט אות י"ב) ונתבארו הדברים בס"ד בארוכה בכללי רש"י על התורה דילן ואכמ"ל.

עבשיו עיינתי במפרשי רש"י ז"ל וראיתי שכבר הרא"ם ז"ל עמד בדקדוק זה מדוע רש"י לא הביא דעת רבי אלעזר במכילתא שיתרו שמע מתן תורה, וכל המפרשים אחריו האריכו בזה כמו שתראה בנחלת יעקב שם שתירץ שרש"י סובר שיתרו בא אחר מתן תורה ולכך השמיט דברי רבי אליעזר, והוא בשפתי חכמים השלם, ואני עני זכיתי לדבריו ז"ל כנ"ל, ועיין במשכיל לדוד שם שעמד גם בדקדוק השני שכתבתי ומדוע רש"י כרך ותני שתי דעות התנאים ולא כתב "דבר אחר" ע"ש, ולמה שהבאתי שכך מנהג רש"י לא קשיא מידי ועיין דברי יעקב חיים שם ודוק היטב.

ושם בהגהות על ספר נחלת יעקב שם (דף קפ"ה הערה י"א) עמד מה שיטת רש"י אם יתרו בא קודם מתן תורה או אחר מתן תורה שרבי וידאל הצרפתי והרב שבות יהודה כתבו שרש"י ז"ל סובר שיתרו קודם מתן תורה בא, ושהגאון רבי שאול הכהן ז"ל בספרו קרני רמים שם האריך להשיג על דבריהם עש"ב.

ב. בענין וישב משה לשפוט את העם

שמות (י"ח ג'): "ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם, ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב, וירא חותן משה את כל אשר הוא עושה לעם, ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם, מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב, ויאמר משה לחתנו כי יבא אלי העם לדרש אלהים".

ובלומרי הדברים נתעוררתי בס"ד מדוע התורה מדגישה וחוזרת כאן **שש** פעמים תיבת **העם**, וצ"ב.

וראיתי בפירושי רבינו החזקוני ז"ל שם שכתב: "לשפט את העם, יש מפרשים מן ערב רב שהיו תובעים מהם את שלל קרוביהם, אבל אינו מיושב על הסדר", ומקור הדברים במדרש שכל טוב ובמדרש לקח טוב שם.

ובוראי הפירוש שהביא מושתת ומיוסד שכל שנזכר בתורה לשון "העם" היינו ערב רב, והארכתי בזה בחיבורי תורת יעקב (סימן ס) עש"ב, אבל עדיין אינו מיושב מדוע חזרה התורה כל כך פעמים על תיבת העם, ורשמתי למזכרת עד שנעיין בה בל"נ.

ואכתוב עוד שראיתי לרבינו החזקוני ז"ל שמות (י"ג י"ז) שכתב: "ויהי בשלח פרעה את העם, את העם לרבות ערב רב", ועיין לו שם (י"ט י"ד), ולכאורה מדכתב קרא "את" העם יצא לנו לרבות לערב רב, ולהאמור אין צריך לריבוי "דאת", כי עם סתם היינו ערב רב, ורבינו בעל הטורים ז"ל בפרפראותיו שם כתב: "ויהי בשלח פרעה את העם, את העם בגימטריא גם את הערב רב", ועיין.

ג. בענין שיר הלויים

שמות (י"ט ט"ט): "ויהי קול השפר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלהים יעננו בקול".

ערכין (י"א סע"א): "חנניא בן אחי רבי יהושע אמר מהכא [לעיקר שירה מן התורה רש"י] משה ידבר והאלהים יעננו בקול - על עסקי קול, ופירש רש"י ז"ל: "על עסקי קול, שהיה מצוהו לשורר לפי שמשה לוי היה", ובפירושו המיוחד לרבינו גרשום ז"ל שם פירש: "על עסקי קול, בשעה שהיה משה משורר שהוא לוי האלהים יעננו לו בקול", ועיין לדודי זקני ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בעל בן איש חי בספרו בן יהודע לערכין כאן.

וראיתי לרבה של ירושלים ת"ו הגאון המובהק רבי משה גאלנטי ז"ל בספרו היקר קרבן חגיגה (סימן ל"ז ד"ה ע"ג) שאחר שהביא דברי התלמוד הנ"ל כתב: "וקשיא טובא מה שייכות יש שם במתן תורה ענין השירה", ועיין שם מה שכתב בזה.

ואפשר שיובן עם דברות קדשו של רבינו חיים נ' עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש שם: "משה ידבר והאלהים יעננו בקול, אולי שהיה משה מדבר לפני ה' דברי שיר ושבח, כמקביל פני מלך הגדול ברוך הוא, והאלהים יעננו בקול, פירוש בקול האמור בסמוך שהוא קול השופר, כמי שמתרצה בדבריו". ועם דבריו אכן מצינו שייכות שירה למתן תורה דוק ועיין.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון הגדול רבי רפאל יוסף חזן ז"ל בעל חקרי לב בספרו מערכי לב ח"א (דרוש י"ז ד"ה ע"ד) שהקשה על דברי רש"י ז"ל הנ"ל דלפי פירושו יוצא שהיה משה כשר לשירה, והרי בחולין (כ"ד א') נראה להדיא דהלוי מבין חמישים נפסל בשנים בין לעבודת משא וכו', וכו', וכיון שכתוב בלויים מבין שלשים ועד בן חמישים שמע מינה דבשנים נפסל גם לשירה, והרי במתן תורה משה רבינו היה בן שמונים שנה, ואיך דרשו רז"ל מדכתיב והאלהים יעננו בקול שהיה מצוה למשה רבינו לשיר, והרי אינו ראוי לשיר שהיה למעלה מבן חמישים.

ולולי פירוש רש"י ז"ל, היה מקום ליישב עיקר הסוגיא דכי אמרו והאלהים יעננו בקול על עסקי קול, היינו שציווהו למשה על השיר שישוררו הלויים, ואין הכי נמי משה לא היה מבעלי השיר, ומצאתי לזה סמך במדרש בראשית רבה (פנ"ד ס"ד) כמה יגיעות יגע בן עמרם עד שלימד שירה ללויים ע"ש, הרי שלימד שירה ללויים, ואין הכי נמי משה הוא לא היה מן המשוררים, אבל רש"י ז"ל כתב שציוהו לשורר לפי שמשה לוי היה וצ"ע, עד כאן דברי הגאון מערכי לב ז"ל ועיין שם.

ולתתן דברות רש"י ז"ל עם דברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות כלי המקדש (פ"ג ה"ה) שכתב: "זה שנאמר בתורה בלויים ומבין חמישים שנה ישוב מצבא העבודה, אינו אלא בזמן שהיו נושאים המקדש ממקום למקום, ואינו מצוה נוהגת לדורות, אבל לדורות אין הלוי נפסל בשנים ולא במומין, אלא בקול שיתקלקל קולו מרוב הזקנה יפסל לעבודתו במקדש, ויראה לי שאינו נפסל אלא לומר שירה, אבל יהיה מן השוערים".

ומפורש דלוי אינו נפסל לא בשנים ולא במומין, והדבר היחיד שפוסלו מלעבוד כמשורר הוא כשמתקלקל קולו מרוב הזקנה, ולפי זה כל שקולו לא נתקלקל מחמת הזקנה ועדיין עומד הקול בתוקפו ויופיו, אין הלוי נפסל אף שכבר הוא זקן שב וישיש, ואם כן משה רבינו ע"ה שהמקרא (דברים ל"ד ז) מעיד עליו: "משה בן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא נס לחה", ואפילו משמת (רש"י שם), ואף בסוף ימיו היה בכוחו לפסוע בפסיעה אחת שתים עשרה מעלות (סוטה י"ג ב), ועיין חידושי הריטב"א ז"ל מועד קטן (כ"ה א), אם כן בודאי הגמור הוא שקולו של משה לא נתקלקל מחמת הזקנה, ולפי זה היה כשר לשורר עד יומו האחרון, ובוה עלו יפה דברי רש"י ז"ל.

הא ליתא, שהרי דברי הרמב"ם ז"ל הללו שאין לוי נפסל בשנים ומומים אלא בקול, לא נאמרו אלא לדורות, אבל בזמן שהיו נושאים המשכן חוזר הלוי בשנים ואינו עובד אחר היותו בן חמישים שנה כמפורש בראש דבריו, ואנן על משה רבינו קיימינן בזמן המשכן, והיינו דראיתי לרבינו הגדול החתם סופר ז"ל בחידושיו למסכת חולין (כ"ד א) שכתב: "אין לומר דמשה רבינו ע"ה נפסל למשא משום שהיה בן שמונים שנה, ומכל שכן דתקשי לרמב"ן דלדידיה ממילא פסול לשיר, ומאי קאמר רבי נחמיה בסוטה (י"ב ב) עשיתו למשה בעל מום הא בלאו הכי היה פסול משום שנים, ועוד היכי הוה סלקא דעתין למיפסל כהנים בשנים הא הוה אהרן בן שמונים ושלוש שנה היה כשנעשה כהן הגדול, אלא על כרחך הוראת **שעה** היתה בצדיקים הללו שלא להקפיד על שנותיהם, כי קווי ה' יחליפו כח ומשה רבינו ע"ה לא כהתה עינו ולא נס ליחו, אבל על מומי הגוף הקפיד התלמוד דאם כן עשיתו למשה רבינו ע"ה בעל מום" ודוק.

הרי שכתב להדיא לפי דרכו שמעיקר הדין אכן לא היה כשר לעבודת הלוי, ורק משום הוראת **שעה** הוכשרו לעבודה האחים הצדיקים משה ואהרן ע"ה, ודוק היטב.

ובאמת מריש אמינא שיש מקום לומר דמעיקרא לא קשיא על דברי רש"י ז"ל, דכל ההלכה הזאת שלוי מגיל חמישים ישוב מהעבודה נאמרה בשאר הלויים שנצטוו לעבוד מגיל עשרים וחמש אזי בגיל חמישים ישובו מן העבודה, אבל משה רבינו ע"ה שכל ציווי דיליה לא נצטוה אלא רק בהיותו בגיל שמונים אינו בכלל איסור זה, ועיין [וכעין זה מצאתי משם הגר"ח הלר ז"ל בהגהותיו לספר המצוות (שורש ג' אות י' דף י'), הובא בהגהות שעל אמבוהא דספרי (פרשת בהעלותך דק"ט ע"א)].

עוד אמרתי בס"ד דהנה בספר במדבר (ח' כ"ד): "וזאת אשר ללוים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבא צבא בעבדת אהל מועד, ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה ולא יעבד עוד".

ופירש רש"י ז"ל: "ולא יעבוד עוד, עבודת משא בכתף, אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות, וזהו ושרת את אחיו עם אחוהי כתרגומו".

ומפורש ששיטת רש"י ז"ל דלוי אף אחר היותו בן חמישים שנה ששנפסל מעבודת משא מכל מקום להיות משורר אינו נפסל, והרמב"ן ז"ל (שם) האריך לטעון ולחלוק על רש"י והוכיח גם מההיא דחולין הנ"ל דלוי נפסל בשנים לשיר ואינו יכול להיות משורר אחר גיל חמישים עש"ב, והרא"ם ז"ל ומהר"ל מפראג ז"ל בגור אריה האריכו ליישב תמיהות הרמב"ן ז"ל,

וזו לשון הגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר שם: "ישוב מצבא העבודה, העבודה המיוחדת שהוא המשא, ולא יעבוד עוד, לא רק שאינו נמנה, אלא שלא יעבוד עוד למשא, מה שאין כן לשיר הוא כשר, אלא שאינו נמנה לכך והוא רק כצעירי הלויים לדורות שכשרים לשיר עם הלויים אשר הם יותר מבן עשרים, כך היה אז פסולי שנים במדבר, זאת כוונת רש"י ז"ל, ומסולקת השגת הרמב"ן ז"ל".

והגאון הכהן הגדול מאחיו רבינו מאיר שמחה ז"ל בספרו המופלא משך חכמה שם כתב: "ולא יעבוד עוד, אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר, רש"י. ומה שכתב רש"י לעיל בפרשת נשא (ד' מ"ז)" עבודת עבודה זו השיר במצלתים וכנורות שהיא עבודה לעבודה אחרת" - רש"י מחלק בין שירה בפה לשיר במצלתים בכלי, וכמפורש בדברי הימים א' (פרק כ"ג) ויספרו הלויים וגו' שלשים שנה וגו' מהללים לה' בכלים כו', אבל שיר בפה אין שנים פוסלים בהם. ודוק, ויעוין רמב"ן עכ"ל.

ובמנהגו הטוב כיון רבינו הגאון רבינו מאיר שמחה ז"ל לדברות רבותינו הראשונים כמלאכים נ"ע, שכך כתבו בעלי התוספות ז"ל בספר "מושב זקנים" על התורה במדבר שם (ד' כ"ג דף תכ"ז), ועיין בספר פענח רזא שם ודוק.

ואבן במדרש במדבר רבה (פ"ו ס"ט) מפורש כרמב"ן ז"ל: "מבן חמשים שנה ומעלה היה פסול לעמוד במשכן לעשות עבודה שלא היו יכולים לומר שירה, אבל מחמשים שנה ומעלה חוזר היה לנעילת שערים", הרי להדיא כרמב"ן ז"ל, והעיר כן הגאון רש"י ז"ל בהגהותיו שם, ועיין מה שכתבו בזה בפירושו מהרז"ו וענף יוסף ודוק. [ועל רש"י ז"ל אין לתמוה מדברי מדרש במדבר רבה הנ"ל - כי כבר נודע דרש"י ז"ל לא בא לידו מדרש במדבר רבה שהוא מדרש מאוחר, ורש"י ז"ל לא ראה אותו מימיו וכדכתבנא בס"ד באריכות בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן ג'), ובחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן ט').]

ובן בהרבה מקומות בספר הזהר הקדוש מבואר כרמב"ן ז"ל, עיין שם ח"א (דרמ"ט ע"א) והגהות ניצוצי זהר שם, ועוד שם ח"ג (דקנ"א ע"ב) והגהות ניצוצי זהר (אות י"א), וכן בספר זהר חדש רות (דפ"ב רע"ב) והגהות ניצוצי זהר (אות ט' דקכ"ח סע"א), ובספרו שערי זהר למדרש במדבר רבה דלעיל (דקנ"ע ע"ב) וש"נ. [ועל רש"י ז"ל אין לתמוה מדברי ספר הזהר הנ"ל כי כבר נודע דרש"י ז"ל לא בא לידו ספר הזהר הקדוש ולא ראה אותו מימיו עיין לגאון חיד"א ז"ל בספרו יוסף אומץ (סימן נ"א), ובספר עיני כל חי (דקכ"ז רע"ב) כתוב: "אך לא ידעתי מה קושיא הקשית לרש"י ז"ל מדברי ספר הזהר הקדוש, מאחר שרש"י ז"ל לא ראתה עינו ספר הזהר" ועיין שם, ועוד שם (דקכ"ט רע"ד), וכן כתב בספר יפה ללב ח"ב (או"ח סימן רח"צ אות ב'), ועיין בזה בספר מדות רשב"י (ד"ח ע"ב, ודפ"ד ע"א), ובספר אבות עטרה לבנים (דף צ"ח הערה ר"ב) ואכמ"ל].

אמנם כבר העירו שדברי רש"י ז"ל שלוי אינו נפסל בשנים לשורר מקורם טהור ובורן בדברות רז"ל בספרי זוטא במדבר שם: "ושרת את אחיו אף על פי שנפסל מן המשא - חוזר להיות שוער שומר ומשורר שנאמר לשמור משמרת", ומפורש כדברי רש"י ז"ל שלוי עם שנים פוסלות אותו לעבודה משא, מכל מקום אינו נפסל להיות משורר ודוק. [אלא שצ"ב אם הדברים שם אכן

דברות חז"ל, או שהם דברי בעל מדרש הגדול, ועיין בחיבורי הדר יעקב ח"ה (ס"ס כ"א) וצרף לכאן].

השתא דאתית להכי מיושבת בפשיטות קושיית הגאון חקרי לב ז"ל על רש"י בערכין, מדוע משה רבינו שהיה בן שמונים שנה לא נפסל להיות משורר, ואזיל רש"י ז"ל לטעמיה דאין לוי נפסל מלהיות משורר, ומשנתו נקיה ושלמה כמנהגו הטוב זיע"א. [ויש מן התימה על הגאון חקרי לב ז"ל שלא זכר לכל האמור].

* * *

וראיתי לנכון לסנף וצרף כאן סמוך ונראה למאמר הנ"ל עוד שתי הערות בעניני שירת הלויים שנתעוררתי דרך לימודי בסוגיא זו בס"ד. ובחידושי למסכת ערכין כתבתי עוד בזה בס"ד.

א. ערכין (י"א א'): "אמר רב יהודה אמר שמואל מנין לעיקר שירה מן התורה שנאמר ושרת בשם ה' אלקיך, איזה היא שירות שבשם הוי אומר זה שירה". ופירש רש"י ז"ל: "שירות שבשם שמזכירין בו שם שמים".

ופריך תלמודא: "ואימא נשיאות כפים", ומשני: "מדכתיב לשרתו ולברך בשמו מכלל דברכת כהנים לאו שירות".

ויש לי להבין ומדוע לא דחה דלשרתו ולברך בשמו אינם שני דברים, אלא תנא והדר מפרש, שהכוונה לשרתו [ומהו השירות] לברך בשמו, דהאות ו' דתיבת ולברך בשמו מתפרשת במשמעות "שהוא", "דהינו", כמו שמצינו הרבה במקראות עיין בספר שמואל א' (כ"ה ג'): "ויקברוה ברמה ובעירו" שהכוונה ברמה שהיא עירו, וכמו און ועצרה (ישעיה א') שהכוונה און שהוא עצרה, עיין בספר המכלול לרד"ק ז"ל (דמ"ה ע"א) בדברי המגיה שם ועיין. [ועיין בהגהות הגאון רבי אליעזר משה מפינסק ז"ל לערכין שם].

ב. שם: "מנין לעיקר שירה מן התורה אמר רב יהודה שמואל וכו', רבי יצחק אמר מהכא שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא ישאו קולם ירונו בגאון ה' צהלו מים. ותנא מייתי לה מהכא ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו, ממשמע שנאמר בכתף, איני יודע שישאו, מה תלמוד לומר ישאו אין ישאו אלא לשון שירה, וכן הוא אומר שאו זמרה ותנו תוף, ואומר ישאו קולם ירונו בגאון ה' צהלו מים". ופירש רש"י ז"ל: יצהלו מים בשיר בית המקדש יותר מצהלת ים סוף".

ובשלמדתי הסוגיא התעוררתי בס"ד היכן רמוז כאן שירת הלויים בבית המקדש, ואמרתי בס"ד דנרמז בתיבת "גאון" שמצינו שבית המקדש נקרא גאון כדרשתם בספרא ויקרא (כ"ו י"ט): "ושברתי את גאון עוזכם, זה בית המקדש, וכן הוא אומר (יחזקאל כ"ד כ"א) הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם", והובא בפירוש רש"י שם, וכן דרשו במדרש שיר השירים רבה (פ"ד ס"ב), ועיין היטב בסנהדרין (כ"ב ב') ובבא בתרא (ד' א') וכגירסה המובאת בילקוט שמעוני דברים (רמז תקי"ג) ובעיין יעקב בבא בתרא שם ודוק. [ובספר עמוס (ו' ח') גאון יעקב ובתרגום יונתן בית

מקדשא, וכן בתהלים (מ"ז ה') נחלתנו גאון יעקב ובתרגום ית בית מקדשא וככתוב בספר זכרון משה (טצרנסקי דף ל"ז) עיין שם].

ושמחתי למצוא שכבר הגאון רש"ש ז"ל בהגהותיו שם כתב כן: "רש"י יצהלו בשיר בית המקדש, לכאורה יפלא איפה נזכר בית המקדש בקרא, ונראה לי דיליף מן בגאון כמו שפירש רש"י פרשת בחקתי ושבתי את גאון עוזיכם זה בית המקדש והוא מספרא, והביא ראייה מקרא דיחזקאל (כ"ד כ"א) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזיכם, וכן מצינו שם (ו' כ') וצבי עדין לגאון שמהו ובפרש"י שם", וכן הוא בהגהות רש"ש למדרש במדבר רבה (פ"ו ס"י) ע"ש. ותלי"ת.

איברא דעדיין יש להבין דרשת רב יצחק שאמר שעיקר שירה מן התורה נפקא לן מקרא שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל כנ"ל, וגם כאן אינו מובן היטב היכן מבואר בפסוק זה דמדובר בשירת הלויים בבית המקדש בשעת העבודה.

ואין לומר דפירושו כמו שכתוב לקמיה: "ותנא מייתי ליה מהכא אין "ושאו" אלא לשון שירה וכן הוא אומר שאו זמרה ותנו תוף" וכו', דאדרבה מדנקט התלמוד ואמר "ותנא מייתי ליה מהכא" וכו', משמע דכל אלו שאמרו לפניו ממקראות ולימודים אחרים יצא להם כן, אלא דהתנא מייתי ליה מפסוק זה, וכדפירש רש"י ביצה (ט"ו ב'): "ותנא מייתי לה מהכא, כן דרך שיטת התלמוד כשמתחילין האמוראים להוציא טעם מן המקרא, ויש תנא של ברייתא שלמד אותו ממקום אחר נקט הכי, כלומר האמוראים למדוהו מכאן, והתנא למד מכאן", ועיין רש"י חגיגה (ט' א') ורש"י חולין (כ"ז א'), ומינה לכאן שהאמוראים למדים הדין בדרשה באופן אחר מהתנא, ולכן אין לומר שרבי יצחק, וכן רב נחמן בר יצחק דרשו "ושאו" כדברי התנא ודוק, ועיין תוספות שם.

ואולי הביאור כך הוא אחר שאנחנו יודעים דאין אומרים הלויים שיר של קרבן במקדש אלא על היין כלומר בשעה שמנסכין יין הקרבן עיין בסוגיא דערכין (שם) וברכות (ל"ה א'), ואם כן כאן בפסוק שכתוב שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל, יש לפרש דהאי נבל אין פירוש כלי שיר כבעלמא, אלא מלשון נבל יין כמו שכתוב בספר שמואל א' (א' כ"ד. י"ג) וישעיה (ל' י"ד) וירמיה (י"ג י"ב) ע"ש, דהיינו כד יין, ורוצה לומר שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל, פירוש עם ניסוך נבלי יין בשעת העבודה.

בך חוכך אני לומר ולפרש, אחר שרואים שהאמוראים מרמזי קרא למדים וכנ"ל גבי רבי נחמן בר יצחק דמתיבת "גאון" נפיק ליה שבשעת עבודה משוררים וכנ"ל משם הגאון רש"ש ז"ל וצע"ע, והיודע בה דברים יאלפני דעת וישא ברכה מאלהי המערכה אמן.

ד. בענין אנכי ה' אלהיך

שמות (כ' ב'): "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", וזו לשון הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (מ"ע א'): "היא הצווי אשר צונו להאמין האלהות, והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאות, הוא אמרו אנכי ה' אלהיך, ובסוף מסכת מכות אמרו תרי"ג מצות

נאמרו לו למשה בסיני, מאי קרא תורה צוה לנו משה כלומר מנין תור"ה, והקשו על זה ואמרו תורה בגימטריא הכי הווי תרי"א הוי והיתה התשובה אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמעום הנה כבר התבאר לך שאנכי ה' מכלל תרי"ג מצות והוא צווי באמונה".

ובתב בעל ספר החינוך (מצוה כ"ה): "מצות האמונה במציאות השם, להאמין שיש לעולם אולה אחד, שהמציא כל הנמצא ומכחו וחפצו היה כל מה שהוא ושהיה ושיהיה לעדי עד, וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ונתן לנו את התורה, שנאמר בתחילת נתינת התורה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו'. ופרושו כאלו אמר תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה, כי מלת אנכי תורה על המציאות. ואשר אמר אשר הוצאתיך וכו' לומר, שלא יפתה לבבכם לקחת ענין צאתכם מעבדות מצרים ומכות המצרים בדרך מקרה, אלא תדעו שאנכי הוא שהוצאתי אתכם בחפץ ובהשגחה, כמו שהבטיח לאבותינו אברהם יצחק ויעקב".

ובספר חרדים (פרק ט' אות א'): "דיבור ראשון של עשרת הדברות, להאמין שיש אלוה, והוא המציא כל הנמצאים מן האין ומן האפס המוחלט, והוא יתברך משגיח בכלם ומושל בהם ומנהיגם, שנאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, וזו אחת משש מצות עשה שכתב הרב רבי אהרן בספר החינוך, שחיובן תמידי שלא יפסקו מעל האדם אפילו רגע אחד בכל ימיו. ומי שלא יאמין בזה, נקרא כופר בעיקר, ואין לו חלק לעולם הבא".

הרי שהמצוה להאמין שיש אלוה משגיח ומושל וכו', למדנו מפסוק אנכי ה"א אשר הוציאך מארץ מצרים וכו', ועיין בסמ"ג (עשה ב'), ובסמ"ק (עשה ב'), ובאריכות לגאון מהרי"פ פרלא ז"ל בביאורו לספר המצוות דרס"ג (עשה ב') ואכמ"ל.

דברים (ו' ד'): "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", וכתב הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (עשה ב') מצוה השניה היא הצווי שצונו באמונת היחוד, והוא שנאמין כי פועל המציאות וסבתו הראשונה **אחד**, והוא אמרו יתעלה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, וברוב המדרשות תמצאם יאמרו על מנת ליחד את שמי, על מנת ליחדני, ורבים כאלה, רוצים בזה המאמר שהוא אמנם הוציאנו מן העבדות ועשה עמנו מה שעשה מן החסד והטוב על מנת שנאמין היחוד, כי אנחנו חייבים בזה, והרבה מה שיאמרו מצות יחוד ויקראו גם כן זאת המצוה מלכות שמים, כי הם יאמרו כדי לקבל עליו עול מלכות שמים, רצונם לומר להודות ביחוד ולהאמינו".

ובספר החינוך (מצוה תי"ז) כתב: "שנצטוינו להאמין כי השי"ת הוא הפועל כל המציאות אדון הכל והוא אחד בלי שום שיתוף, שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, וזו מצות עשה היא, אינה הגדה, אבל פירוש שמע כלומר קבל ממני דבר זה ודעהו והאמן בו כי ה' שהוא אלהינו אחד הוא. והראיה שזו היא מצות עשה, אמרם זכרונום לברכה תמיד במדרשים על מנת ליחד שמו, כדי לקבל עליו מלכות שמים, כלומר ההודאה ביחוד והאמונה".

ובה כתב בספר חרדים (פ"ט אות ב'): "להאמין שהאלוה שהמציא הכל, הוא אחד בלי שום שיתוף, שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ומצוה זו גם היא כראשונה שחיובה תמידי, אינה פוסקת מעל האדם אפילו רגע אחד בכל ימיו. ומי שלא יאמין בזה, נקרא כופר בעיקר, ואין לו

חלק לעולם הבא", הרי שמפסוק שמע ישראל ה"א ה' אחד למדים המצוה להאמין שהאל ב"ה אחד בלי שום שיתוף".

והנה בליל חג שבועות בהיותנו לומדים תקון ליל שבועות, ולמדנו מדרש רבה (פרשת יתרו) התעוררתי להבין בס"ד מה שאמרו שם (פכ"ט ס"א): "אנכי ה' אלהיך, הדא הוא דכתיב השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש ויחי (דברים ד' ל"ג), המינין שאלו את רבי שמלאי, אמרו לו אלוהות הרבה יש בעולם. אמר להם למה. אמרו לו שהרי כתוב השמע עם קול אלהים, אמר להם שמא כתוב מדברים אלא מדבר. אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה רצון, לנו מה אתה משיב. חזר רבי לוי ופירשה אמר להם השמע עם קול אלהים, כיצד, אילו היה כתוב קול ה' בכחו לא היה העולם יכול לעמוד, אלא קול ה' בכח, בכח של כל אחד ואחד, הבחורים לפי כחן, והזקנים לפי כחן, והקטנים לפי כחן, אמר הקב"ה לישראל לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורין שמא אלוהות הרבה יש בשמים, אלא תהיו יודעים שאני הוא ה' אלהיך שנאמר אנכי ה' אלהיך".

ומריהוט לשון המדרש יוצא לכאורה שמהפסוק אנכי ה' אלהיך למדים שהאל ב"ה אחד בלא שיתוף, ולא מפסוק שמע ישראל ה"א ה' אחד, ועוד במדרש רבה שם (ס"ב): "אנכי ה' אלהיך, הדא הוא דכתיב פנים בפנים דבר ה' עמכם, אמר רבי אבדימי דמן חיפה כ"ב אלף [מלאכים] ירדו עם הקב"ה לסיני, שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, וכו', רבנן אמרין שמו של אלהים היה מעורב עם כל אחד ואחד מיכאל וגבריאל, אמר הקב"ה לישראל לא בשביל שראיתם פנים הרבה, תהיו סבורין שמא אלוהות הרבה בשמים, דעו שאני הוא ה' אחד שנאמר אנכי ה' אלהיך".

ועוד במדרש שמות רבה (שם סימן ט'): "אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן כשנתן הקב"ה את התורה צפור לא צוות, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש, ויצא הקול אנכי ה' אלהיך וכו', ואם תמה אתה על זו הרי אליהו כשבא לכרמל כנס כל הכומרים ואמר להם קראו בקול גדול כי אלהים הוא, מה עשה הקב"ה הדמים כל העולם והשתיק העליונים והתחתונים, והיה העולם תוהו ובוהו, כאלו לא היה בריה בעולם שנאמר אין קול ואין עונה ואין קשב, שאם ידבר הם אומרים הבעל עננו על אחת כמה וכמה כשדבר הקב"ה על הר סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו ואמר אנכי ה' אלהיך" ודוק.

ובן עוד במדרש רבה שם (סימן ה'): "אנכי ה' אלהיך, אמר רבי אבהו משל למלך בשר ודם מולך ויש לו אב או אח, אמר הקב"ה אני איני כן, אני ראשון שאין לי אב, ואני אחרון שאין לי אח, ומבלעדי אין אלהים שאין לי בן" עכ"ל, דהיינו האמונה שה' "אחד", ונראה דאזיל רבי אבהו לטעמיה במדרש דלעיל בשם רבי יוחנן, וכן גם שם במדרש שמות רבה (פמ"ב ס"ח): "רבי אבהו אמר אחד עשר יום מחורב, במיוחד שבעשרה חטאתם, בשמי שהוא אחד, שהוא ראש לכל הדברות אנכי ה' אלהיך", ועיין.

ולכאורה היו בעלי המדרש הנ"ל צריכים להביא לפסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד שהוא בא למצות עשה להאמין שהבורא אחד בלא שיתוף וכו', ולא מקרא דאנכי ה' אלהיך

שהוא בא למצוה להאמין שיש בורא לעולם וכנ"ל, אבל רבותינו במדרש הנ"ל הביאו מהפסוק אנכי ה' אלהיך לגבי שהאל ב"ה אחד כנ"ל, ועיין.

ויש עוד להתבונן בדברי המדרש שמות רבה שם (שם ס"ג): "אמר רבי טוביה ב"ר יצחק אנכי ה' אלהיך שעל מנת כן הוצאתיך מארץ מצרים שתקבל אלהותי עליכם".

ובן בדברי מדרש איכה רבה (פ"א ס"ג): "מעשה במרים בת נחתום שנשבת היא ושבעה בניה, נטלן קיסר ונתנן לגו מן שבעה קנקלין, הביא את הראשון ואמר לו השתחוה לצלם, אמר לו ח"ו איני משתחוה לצלם, אמר לו למה, אמר לו מפני שכך כתיב בתורתנו אנכי ה' אלהיך, מיד הוציאו והרגו. הוציא השני ואמר לו השתחוה לצלם, אמר לו ח"ו אחי לא השתחוה ואני איני משתחוה, אמר לו למה, אמר לו שכך כתיב בתורה לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, מיד גזר עליו והרגוהו. הוציא השלישי ואמר לו השתחוה לצלם, אמר ליה איני משתחוה, אמר לו למה, אמר לו שכתוב בתורה כי לא תשתחוה לאל אחר, מיד גזר עליו והרגוהו. הוציא הרביעי ואמר פסוקיה זוכה לאלהים יחרם, גזר עליו והרגוהו. הוציא החמישי ואמר גם הוא פסוקיה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, מיד גזר עליו והרגוהו. הוציא הששי ואמר גם הוא פסוקיה כי ה' אלהיך בקרבך אל גדול ונורא גזר עליו והרגוהו. הוציא השביעי והוא היה קטן שבכולן אמר בני השתחוה לצלם, אמר לו ח"ו אמר לו למה, אמר לו שכך כתיב בתורתנו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד".

ודע דלעיל הבאתי דברי המדרש רבה: "אנכי ה' אלהיך, הבאתי דברי רבי אבהו משל למלך בשר ודם מולך ויש לו אב או אח, אמר הקב"ה אני איני כן, אני ראשון שאין לי אב, ואני אחרון שאין לי אח, ומבלעדי אין אלהים שאין לי בן" עכ"ל, דהיינו האמונה שה' "אחד", וברור אצלי שרבי אבהו במשל הנ"ל בא לאפוקי מדעת הרשעים המינים הקדמונים הידועים שיצאו מכלל ישראל, והזכיר הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות תפילה (פ"ב ה"א) ע"ש, ורבי אבהו היה לו עמם ויכוחים רבים בעניני אמונה, כההיא דמדרש בראשית רבה (כ"ה ס"א), וברכות (י"א), ושבת (קנ"ב ב'), וסוכה (מ"ח ב'), וסנהדרין (ט"ל א', וצ"ט א'), ועיין היטב במסכת עבודה זרה (ד' א', וכ"ח א') ודוק היטב.

ה. בענין למען יאריכון ימיך

שמות (כ"ב): "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. זכור את יום השבת לקדשו. כבוד את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך". הרי אלו חמשת הדברות שהיו כתובות על הלוח האחד משני לוחות הברית.

והגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו נפש היפה, קונטרס נפש יתירה בשבת (מערכת ש' אות י"ג דקל"ו ע"א) כתב: "אריכות ימים הרגיל בשמן זית בשבת מאריך ימים, גם המענג את השבת זוכה לאריכות ימים - כף החיים (סימן ז"ך אות כ"ו, וסימן ל"ו אות ג"ב), ועוד אמרו במדרש פרקי רבי

אליעזר (פרק י"ח), ובכלבו (סימן קי"ח דקל"ה ע"ד), כל המברך על היין בלילי שבתות מאריכין לו ימיו ושנותיו בעולם הזה, ויוסיפו לו שנות חיים לעולם הבא.

ובביאור על התורה למהר"ר עובדיה ספורנו ז"ל (פרשת יתרו) כתב דמאי דכתיב בדיבור החמישי למען יאריכון ימיך, קאי אל כל החמישה דברות ראשונות, אשר בכללן הוא שמירת שבת הנזכרת בדיבור הרביעי, אשר בשמירתן יאריכון ימיך שישכבו לך אורך ימים, כי אמנם ענין אלו החמישה דברות כולו אומר כבוד לאל יתברך, אשר בהם ינחל המכבד אותם חיי עולם ע"ש, ובמדרש בראשית רבה (פי"א ד"ב ע"ד) רבי ישמעאל בר יוסי שייליה לרבי בניי בבל בזכות מה הן חיים וכו', ואנשי חוץ לארץ בזכות שהן מכבדין את השבתות וימים טובים, וזה רמזו במלת שבת שהוא נוטריקון שנים בזכותו תרבה, אי נמי שנים בעבורו תוסיף, עד כאן מספר נפש היפה.

ובראותי הדברים תמהתי על עצמי שלפי מה שהביא מדברי הרב הספורנו ז"ל שכתב: אלו החמישה דברות כולו אומר כבוד לאל יתברך אשר בהם ינחל המכבד אותם חיי עולם, מבואר שמדבר על חיי העולם הבא, ואינו מדבר כלל על שיזכה בהן לאריכות ימים בחיי העולם הזה, אתמהא.

ועיינתי בגוף דברי הרב הספורנו ז"ל שם (פסוק י"ב) וראיתי שכתב: "למען יאריכון ימיך, אלו החמישה דברות בשמירתן יאריכון ימיך, שישכבו לך אורך ימים בלתי בעל תכלית, שלא יפול בו רוחב, כאומרם ז"ל לעולם שכלו ארוך, כי אמנם ענין אלו החמישה דברות הוא כולו אומר כבוד לאל יתברך, אשר בו ינחל המכבד חיי עולם, וזה שנדעוהו למהוה מאין, ולהיות אלהיך הוא לבדו, ולא נעבוד זולתו, ולא נמרה בו במחשבה בדיבור ובמעשה, ונכבדוהו, הלא הוא אבינו קננו: על האדמה. בשמירתם תזכה לזה שאותו אורך ימים שאמרת תקנהו בשבתך על האדמה שלא תגלה ממנה. אמנם החמישה דברות אחרות, והן שלא נזיק לאדם בגופו בכבודו ובממונו, במעשה בדיבור ובמחשבה, הן אזהרות שומרות מהעונש בעולם הבא והעולם הזה" עכ"ל"ק.

והרי ששפתי קדשו של הרב הספורנו ז"ל ברור מללו, שהשכר שיאריכו ימיו הוא לעולם שכולו ארוך דהיינו חיי העולם הבא ועיין קידושין (ט"ל ב'), ואינו מדבר מעניני שכר בעולם הזה, וסיים שבחמישה הדברות האחרונות שכולם לאוין ואינם מקנים שכר אלא רק שומרות מעונש בשני עולמות, ודברי הרב נפש היפה ז"ל צ"ב.

ו. בענין עונג שבת

תש"ס.

שמות (כ' ה'): "זכור את יום השבת לקדשו וגו', על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו, כבוד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך" וגו'.

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו כף החיים (סימן ל"ו אות ג"ב) שכתב: "מי שמענג את השבת זוכה לאריכות ימים - כן כתב רבי שלמה ן גבירול ב"רשות" שקודם האזהרות".

ובהאי לישנא מצאתי שכתב מר בריה הגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בספרו וימהר אברהם (מערכת א' אות תקכ"ח): "המענג את השבת זוכה לאריכות ימים ושנים - כן כתב רבי שלמה ן' גבירול ב"רשות" קודם האזהרות, ולא ידענו מהיכן למד זה מדברי רבותינו ז"ל" ע"ש.

ובעניותי תמה אני על עצמי ואיני מבין דברות קדשם, חדא ש"הרשות לאזהרות" לאו מרבי שלמה ן' גבירול יצאה, אלא מחברה הוא רבי דוד בן בקודה ז"ל מפייטני ספרד הקדמונים ז"ל. [עיי'ן עליו בספר תחכמוני לר"י אלחריזי ז"ל (שער ג'), ובספר עמודי העבודה (דף ג"ה), ומה שכתב שם (דף ס' ציון ו') - לא ידע שהוא גם כן לרבי דוד בן בקודה, ועיי'ן במחזור היקר "אהלי יעקב" ליום כיפור (דף ט"ל) ע"ש וקצרת].

ותו איני מבין דברי קדשם, שכך לשון הפייט ברשות לאזהרות: "את שם האל לשוא אל תואל, כי על כל אל גדול אלהים: לכבד שבת רוץ' נא בחבת כי בו שבת ויכל אלהים: ענג אומנים בטוב מעדנים ותאריך שנים לפני אלהים".

ומבואר הפייט ז"ל סידר פיוטו לפי סדר "עשרת הדברות", וכל חרוז מכוון נגד אחת מעשרת הדברות, כאשר יראה המעיין, ונמצא שחרוז "את שם האל לשוא אל תואל", הוא כנגד לא תשא את שם ה'א לשוא, וחרוז "לכבד שבת רוץ' נא בחבת" הוא כנגד שבת, ולפי זה חרוז "לענג אומנים" וכו', הוא כנגד מצות **כיבוד אב ואם**, ועלה קאמר דתאריך ימים וכמפורש שם במקרא, ולא קאי כלל על **עונג שבת**, כמו שהבינו הגאון רבי חיים פאלאג'י, ובנו הגאון רבי אברהם ז"ל, וצע"ר לי, ונעלם ממני מי הביאם לידי הבנה זו.

ועוד ראיתי לו בספרו אברהם אנכי ישעיה (פרק ג"ה ד"ה ע"ג) גם שם אחר שהביא דברי רבי שלמה ן' גבירול ז"ל באזהרות שלו שכתב: "ענג אומנים, בטוב מעדנים, ותאריך שנים", כתב: "ובודאי מצא זה באיזה מדרש חז"ל שהמענג את השבת זוכה לאריכות ימים, וכעת לא ידענו איה מקום כבודו. ונוכל לומר שכונתו דכיון שאמרו בברכות (ג"ד סע"ב) המאריך על שלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו, והרי בשבת מרבה במטעמים ומיני פירות, ויין דמושך, ובפרט אם משורר פיוטי שבת, ומוכרח להאריך על שלחנו, מה שאינו מאריך בימי החול, ואם כן ממילא רווחא דמאריכין לו ימיו ושנותיו".

והנה גם כאן הוא ז"ל מייחס הדברים לרבי שלמה ן' גבירול ז"ל, וכן גם כאן הבין שהוא מתורת עונג שבת שמאריך ימים, וכבר כתבתי דהא צל"ע בתרתי כנ"ל.

גם מה שכתב להסביר מדוע המענג את השבת זוכה לאריכות ימים כיון שמאריך על שלחנו - איני מבין היטב דברות קדשו ז"ל, שנראה שהבין שיש סגולה כזו, שמי שמאריך על שלחנו אזי עצם **ההארכה** מביאה לו אריכות ימים, וקשה לי דאי הכי תיפוק ליה משום האי טעמא דמאריך על שלחנו, גם בלא להזדקק לענין מצות עונג שבת שמאריכה ימים, אלא עצם זה שמאריך על שלחנו - זה מביא לו אריכות ימים, וגם בימי החול כשיאריך על שלחנו יאריך ימים.

והיותר קשה אצלי שמה שאמרו בברכות שם, שהמאריך על שלחנו מאריך ימים, לאו משום עצם זה **שמאריך על שלחנו**, אלא משום שכשהוא מאריך על שלחנו אזי באים עניים וסועדים לבם על שלחנו, וכמפורש בברכות שם (ג"ה א'): "והמאריך על שלחנו - דילמא אתי עניא ויהיב

ליה, דכתיב המזבח עץ שלש אמות גבוה, וכתיב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה', פתח במזבח וסיים בשלחן, רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו כל זמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו, ועיין בספר בן יהוידע שם, ומהרש"א בבא בתרא (ס' ב') וצ"ע.

ומר אביו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת ש' אות נ"ט) עמד בהא דהמאריך על שלחנו מאריך ימים, אם מתורת צדקה נגעו בה כנ"ל, או מתורת שאומר דברי תורה על השלחן ע"ש, ועיין בדברי הגאון רבי אברהם ענתבי ז"ל בספרו חכמה ומוסר (דרך חיים פרק ג' דף צ"ט), ושם כתב חידוש דאם האריך על שלחנו כדי שיבואו עניים, ואירע שלא באו, נחשב לו כאילו באו ויאריך ימים, דקיימא לן מחשבה טובה נחשבת כמעשה וכאילו עשה דמי ע"ש.

ובספרו אברהם אזכור (מערכת א' אות ר"ח) הוסיף וכתב: "המענג את השבת יזכה לאריכות ימים, כדאמרו באזהרות של שבועות, והבאתי בספרי אברהם אנכי ישעיה פרק נ"ח, ונשמט משם שזה מפורש בנוסח תפילת מוסף "טועמיה חיים זכו", וכן בפיוט לשבת "יום השבת אין כמוהו" אמר ומאהביה חיים יאריכו, וגם טועמיה חיים זכו", הובא בספר הנחמד והארכת ימים (אות נ"ט דף ס"ח) ע"ש.

ובפיוט ליום שבת קודש "שמרו שבתותי", פייט הפייט ז"ל: "מהרו את המנה וכו', לשלם אכול ויותר וכו', ושתו יין משמני וכו', יום שבת אם תשמרו וכו', ואז תחיו לפני ותמלאו צפוני", ויובן עם הנ"ל שעונג שבת מביאה אריכות ימים לאדם ודוק.

ובביאור נוסח זה של תפילת מוסף: "וטועמיה חיים זכו", כתב במחזור ויטרי (סימן קצ"א): "טועמיה חיים זכו, תנא כל הטועם תבשילו בערב שבת, מאריכין לו ימיו ושנותיו, ובירושלמי מפרש טעמא שלא יכעוס על בני ביתו מפני הקדחת תבשילו", ועיין בספר עלי תמר לירושלמי גיטין (פ"ט הי"א דשצ"ט סע"א) מה שכתב בביאור דברי מחזור ויטרי ע"ש.

והנה מאמרים אלו אינם נמצאים לפנינו בירושלמי, כי כבר נודע שבירושלמי הנמצא לפנינו רבו החסרונות וההשמטות למאד, ונחסרו הרבה מאמרים שהיו בירושלמי שהיה לרבותינו הראשונים, ועיין מה שכתבו בזה הגאון חיד"א ז"ל בספרו שו"ת חיים שאל ח"א (סימן ח' סד"ה ונמת, וסימן כ"ה ד"ה ואני, וסימן ל"ה ד"ה וראיתי לרשב"א), והגאון מהר"צ חיות ז"ל בהגהותיו למסכת ברכות (ט"ו ב') ולמגילה (י"ב ב'), ובספרו אמרי בינה (סימן ב'), והגאון רבי יעקב שור ז"ל בהגהות עתים לבינה על ספר העתים (דף י"ט אות צ"ז), ובמבוא לספר שם (דף כ' הערה ד"ה צד נ"ט), והגאון האדמו"ר ממונקאטש ז"ל בספר נמוקי אורח חיים (סימן נ"ח סק"ג), ובספר ברכת אהרן על מסכת ברכות (מאמר רצ"א), ושדי חמד (מערכת מ' כלל קכ"א), ותורה תמימה אסתר (פרק א' אות ק"א וק"ב), ועיין בחיבורי כנסת חיים (סימן ב' אות קצ"א דף פ"ח), ובחיבורי נר יהודה (סימן י' אות ד' דף קפ"ד), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן ד' דף כ"ג) ע"ש.

ורבינו הגדול ז"ל בספר בן איש חי ש"ב (פרשת לך לך אות ז') כתב: "מצוה לטעום מכל התבשילין בערב שבת דבר מועט, ואם הוא בתענית, כתב אשל אברהם ז"ל טועם ופולט, וזוכה לחיים העליונים", ועיין בזה בספר ילקוט אברהם או"ח (סימן ר"ג דכ"ה ע"ב) ע"ש.

ובטעמא דמילתא דהמענג את השבת זוכה לאריכות ימים, יוכן היטב על פי אומרם ז"ל בספר תיקוני זהר (תיקון כ"א דני"ט ע"ב): **"מאן דגרע עונג שבת כאילו גזיל ליה שכינתא דאיהי שבת"** וכו', ומתבאר שם דהגורע מעונג שבת כגורע חיים מהשכינה עש"ה, ועוד עייין שם (דנ"ח ע"א), ומידה טובה גדולה דהמענג שבת מרבה חיים לשכינה, ולכן בדין הוא שיטול שכרו שנות חיים ואריכות ימים, ומה גם שהמוסיף בעונג שבת מוסיף בדביקות בשכינתא, והמדובק בשכינה מדובק בחיים וכמבואר בפתיחה לחיבורי הנכחי ע"ש, וכתב רבינו בחיי ז"ל במדבר (כ"ה י"ב): **"יום השביעי שהוא שבת הוא יום המנוחה והחיים"** ודוק.

ועוד יש לומר דעייין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (פרשת כי תשא אות י"ג) כתב שעל ידי עונג שבת זוכה לחכמה ע"ש, ועוד לו בספרו תורה וחיים (מערכת ח' אות ס"א), ואכן בספר הזהר הקדוש ח"ג (דצ"ד ע"ב) אמרו: **"כתיב וקראת לשבת ענג, מאי ענג, אלא ענג לא אשתכח אלא לעילא, באתר דקדש עלאה שארי [חכמה]"**, ועייין בספר הליקוטים שיר השירים (דס"ט ע"ג), ובסוף ספר בית עולמים (דרנ"ט סע"ב) ועוד, ואנן קיימא לן החכמה **תחיה** בעליה, וכמבואר בפתיחה לחיבורי הנכחי, לכן המענג שבת שזוכה לחכמה יזכה לחיים ודוק.

ומצאתי בספר שם משמואל, חלק המועדים, (מאמרי שבת תשובה שנת תרע"ג): **"אמרו במדרש תנחומא (פרשת בראשית ס"ג) שכבוד שבת עדיף מאלף תעניות ע"ש, כי הזוכה לעונג שבת נכנסת הארה אלקית בתוך תוך לבו, וזהו מענגיה לעולם כבוד ינחלו, וכבוד נקרא ההארה האלקית, טועמיה חיים זכו כמו שכתב הרמב"ם בפירושו המשניות אבות (פ"ב מ"א) ששכר המצוות ניכר מענשן של עבירות, ומאחר שעונש חילול שבת הוא כרת, מובן שלהיפוך כאשר הוא מענג את השבת ומכבדה, הרי היא מוסיפה לו חיים"**.

ואמר לי בני הרה"ג חו"ב רבי אברהם אליעזר שליט"א שבספר חזון למועד (דרוש ב' דעת קדושים יו"ד דף פ"ג ט"ז) כתב: **"מצות עונג שבת מעורר שפע בני חיי מזוני, ושמעתי מהרב מגיד מישרים המפורסם בשם טוב מו"ה צבי הירש ע"ה, מנוחתו כבוד בק"ק נדבורנא, (מחבר ספר צמח ה' לצבי), שבשר יין ודגים שמצוה לענג בהם בשבת קודש, הם מעוררים שפע טוב לעם בני ישראל, בבני חיי ומזוני" ודוק.**

ובתב רבינו ישראל אלנקווה ז"ל הי"ד בספר מגורת המאור (כרך ד' דף תקפ"ה): **"מעשה באשה אחת שהיו לה שני בנים ונפלו לבור בשבת. המתינה לבעלה עד שבא מבית הכנסת, וכשבא אכלו ושתו. כשגמרו לאכול אמרה לו אם רצונך אומר לך דבר אחד, אמר לה אמרי, אמרה לו שני כתרי זהב הופקדו אצלי לעשר שנים. ועתה מבקשים אותם ממני, אתנם או לא. אמר לה תני, אמרה לו שני בניך נפלו בבור ומתו, ועתה תן כבוד לקונך ולא נחלל את השבת, ולא צערו עצמן כל השבת. כיון שהחשיך עמדו על פי הבור להוציאם לקוברם. ובזכות שלא צערו עצמם בשבת - עלו חיים מן הבור"**, ועייין בהערות שם.

ולאמור דהזהיר בכבוד ועונג שבת מאריך ימים ושנות חיים, ושבת היא מקור הברכה והחיים, יוכן היטב מדוע חיו הבנים ודוק היטב.

ואחתום דברי בהבאת דברות קדשו של הגאון ערבי נחל ז"ל (פרשת כי תצא, דרוש ה'): "אמרו רו"ל כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, ומכל שכן על שאר עבירות, רק שעשה תשובה בחרטה כראוי, ואז על ידי שמירת השבת נמחלין לו עונותיו. והנה שמירת השבת כהלכתו הוא, אכילה ושתיה, שינה, וביטול מלאכה, רק שיעשה לשם שמים, ושלא ידבר דברים בטלים, היש חיך מתוק מזה, שבעד דבר קל כזה משיג מחילת עונותיו, מי פתי יסור מזה ובשאת בנפש ידחה הדבר הזה.

ובאמת זהו מאמרם ז"ל בשבת (י' א') מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה כו', דלכאורה למה פרט מצות שבת לקרותה "מתנה" יותר משאר כל המצוות, ובאמת כל התורה נקראת מתנה כמו שאמר הכתוב וממדבר מתנה, אבל השבת פרט בפני עצמו וקראה מתנה טובה. **ויובן** עם האמור, כי בכל המצוות יש קצת דברים שהיצר הרע מכביד עליו שהוא היפך תאותו, מה שאין כן מצוה זו שהיא ככל תאות האדם, אכילה ושתיה, שינה, ביטול מלאכה, רק שיעשה הכל לשם שמים למען כבוד השי"ת שצוה לכבד ולענג את השבת, ושלא לדבר בה דברים בטלים, ועל ידי זה מוחלין עונות, לכן ודאי זהו מתנה טובה מאוד, ממילא מי שאינו עושה זאת אינו רק אדם משוגע וחסר דעה ופתיי עכ"ל.

* * *

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: ראיתי לנכון לתועלת המעינים, ולזיכוי הרבים הי"ו, לסמוך למאמרי הנ"ל קצת ליקוטם מחיבורי "אמרי חיים" כת"י, בענין עונג שבת, ויהי רצון שיהיו לתועלת וברכה, ויעשו פרי לטובה אכי"ר.

א. אמרו בספר זהר הקדוש ח"ב (דר"ד ע"ב): "ועל דא בעי **לענגא** ליה במיכלא ובמשתיא בלבושי יקר ובחדוה דכלא".

ושמענין חידוש דבלבישת מלבושי יקר מקיים מצוות **עונג** שבת, והוא דבר חדש, ועיין ברמב"ם ז"ל הלכות שבת (פ"ל ה"ג) שכתב: "**ומכבוד** שבת שילבש **כסות נקיה**" וכו', הרי שלבישת שמלבוב נאה ונקי בשבת מדין **כבוד** שבת הוא, וכן משמע בספר השאלות (ר"פ בראשית) והובא במדרש תנחומא (בראשית סימן ב'), ועיין בעץ יוסף שם, וכן הוא בדברי בעל הטורים דברים (ה' ט"ז), ועיין היטב בטור (ס"ס רס"ב) עש"ה.

ומצאתי בס"ד בספר הזהר הקדש (רעיא מהימנא דפרשת צו דכ"ט רע"ב) דהכי איתא התם: "לענגא לו בכל מיני מאכל ומשתה, **ולאוקרא** לון בלבושין שפירין כגוונא דשבת דאיתמר ביה כבדהו בכסות נקיה" ע"ש. הרי שכאן מבואר שלבישת לבושין שפירין מדין **כבוד** שבת נפקא וכדכתב הרמב"ם ז"ל.

ואחר זמן ראיתי לגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו היקר פרי צדיק ח"א (קונטרס שביתת השבת אות ד') שעמד שם לבאר מדוע אכן לבישת מלבושי יקר מדין כבוד שבת נפקא ולא מדין עונג עש"ב, ולא הביא למאי דכתיבא בס"ד.

ודע דמלשון הפייט ז"ל בזמר "ברוך אל עליון" מתבאר דאף הוא הבין שמלבושי כבוד מדין עונג שבת הוא, ועיין בפירוש עץ יוסף בסידור אוצר התפילות שם ואכמ"ל.

ב. אמרו במדרש הגדול דברים (ה' ט"ו דף קט"ז): "המענג את השבת זוכה לשבת בישיבה של מעלה, וזוכה שתפילתו נשמעת, וזוכה שנותנין לו כל משאלות לבו" ע"ש. ובתנא דבי אליהו רבה (פרק כ"ו) איתא: "כל המענג את השבת - כאילו מענג את מי שאמר והיה העולם" ע"ש.

ג. כתב הגאון החסיד רבי אליעזר פאפו ז"ל בספר הקדוש פלא יועץ (ערך הנאה): "מנהג אנשי מעשה לאכול או לשתות דבר הערב לחיכם בקבלת שבת כדי לקבל שבת בשמחה, כי תענוג ושמחת הגוף יכול לעורר תענוג הנפש ושמחה רבה של מצוה, עד שממילא תענוג הגוף מהבל ימעט" ע"ש.

ד. פסחים (ק"ב א'): "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות", וכן הוא שם (ק"ג א') ובשבת (ק"ח א'). וראיתי לשארי ריש גלותא דבבל מוה"ר הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע לפסחים (שם) שדקדק אמאי קאמר בהאי לישנא עשה שבתך, ולא קאמר עשה שבת חול, ועיין מה שכתב להסביר לפי דרכו, ודפח"ח.

ויתכן לומר דקא משמע לן דאף שלכל אדם ואדם יש עונג שבת פרטי המיוחד לו, יש המתענג באכילה, ויש המתענג במיני משקה ומיני מתיקה, וכיוצא בזה הרבה, מכל מקום אף אותו עונג תבטלנו ולא תצטרך לבריות, ועיין רש"י שבת שם.

ומצאתי בס"ד לחד מן קאמיא רבינו אליעזר ממיץ ז"ל בספר יראים השלם (סימן תי"ב) שכתב: "כשם שיש עונג באכילה, כך יש עונג בהנאת גופו, ומצוה לאדם לענג עצמו בהנאת גופו שגם היא נקראת עונג", וכתב עלה הגאון האדר"ת ז"ל הובאו דבריו בהגהות תועפות ראם (שם אות ג'): "מלשון רבינו לענג עצמו בהנאת הגוף ולא ביאר רבינו מה היא, נראה דנמסר הדבר לכל אדם ממה שיתענג וזהו מצוותו, ועיין שלחן ערוך אורח חיים (ר"ס ש"א): "בחורים המתענגים בקפיצתם" וכו', ובזה יש ליישב קושיית התוספות בשבת (ק"ג ב') על רש"י שפירש שלא יהא דבורך של שבת כדבורך בחול דהיינו כגון מקח וממכר, והקשו דאינו נראה דכגון הא כבר נפקא לן ממצוה חפצך וכו', דיש לומר דאיך הכי נמי לענג לו לשוה אפשר דגם מצוה לו לדבר, וכל שכן בזה שאין בזה איסור דמה בין זה לזה" וכו' ע"ש.

והיינו דקא משמע לן תלמודא דפסחים דלעיל דלא רק סתם עונג שבת יבטל ולא יצטרך לבריות, אלא אף העונג שלו המיוחד לו, ולכן קאמר עשה שבתך חול וכו', דוק ועיין.

ה. כתב הגאון רבי אברהם מסאכאטשאב ז"ל בשו"ת אבני נזר אה"ע (סימן קכ"ב אות ט"ז): "מי שיכול לענג את השבת ואינו מקיים, אתהפך ליה ענג לנגע" ע"ש.

ומצאתי שהם הם דברי רז"ל בספר תיקוני זהר (בהקדמה דף י"ב): "ענג שבת בהפוכא נגע, מאן דאית ליה ולא מקיים ליה אתהפך ליה לנגע צרעת" ע"ש. ולא ידעתי מדוע באבני נזר שם לא הביא לזה. [ועיין לרשב"ץ ז"ל בספרו מגן אבות על מסכת אבות (פ"ד מ"כ) ע"ש].

ו. אולי לכבוד שבת קודש לא שייך בחינת שונא מתנות יחיה, ויכול לאהוב מתנות כדי שירבה עונג וכבוד שבת קדש וצלע"ע היטב - כן כתב הגאון הקדוש מבוטאשטאש ז"ל בספר אשל אברהם מהדורה תנינא או"ח (ר"ס רמ"ב דמ"ה ע"א).

ז. גאון עוזינו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר תשובותיו לב חיים ח"ב (סימן קפ"ו) דן במי שביטל אחת משלש סעודות מה תשובתו ותיקונו וכתב: "ולענין אם צריך תיקון על מה שביטל מצות עשה, נראה בוודאי דהוי כדין מבטל מצוות עשה דיש לו להתענות ס"א תעניות וכדכתיבנא בספרי לב חיים ח"א (סימן ל"ג ול"ד) וכו', ולא דמי למתענה תענית חלום בשבת דבתענית דחד יומא סגי, דהתם אנוס, מה שאין כן במי שחטא ומבטל מצות עונג שבת במזיד וכו', והרח"י (הלכות שבת פט"ו) כתב דהמבטל עונג שבת מתענה נ"ז תעניות", ועיין שם שהאריך בציונים בזה.

ובעניותי לא ידעתי מדוע לא הזכיר **דברי עצמו** בספרו גנזי חיים (קונטרס תשובה מחיים אות ס"ג) ששם כתב משם גורי האריז"ל שהמבטל עונג שבת ועונג יום טוב יתענה נ"ח תעניות ע"ש.

עוד יש להבין שנראה מדבריו בלב חיים שם שדן למבטל עונג שבת כמבטל מצוות עשה **שבתורה**, אבל הדבר אינו פשוט, ולהרבה פוסקים עונג שבת דרבנן הוא, ועיין מה שהאריכו בזה בשו"ת זכר יהוסף (סימן ס"ט אות ז' וסימן רל"ה ד"ה וגם מה), ושו"ת רב"ז שאפראן אה"ע (סימן כ"ט אות ד'), ושו"ת רב פעלים ח"ג (או"ח סימן כ"ב), והגהות תועפות ראם שעל ספר יראים (סימן תי"ב אות א'), ושדי חמד (מערכת א' כלל ט"ו, ומערכת ע' כלל ס"ה), וזכר עשות (מערכת ע' כלל ל"ד), ופרדס יוסף ח"ב (דשכ"ה ע"א), וגלינוני הש"ס ראש השנה (י"ט ב'), משנה ברורה (ביאור הלכה סימן רע"א ס"ג) ומשנה ברורה (שם אות ז'), ועיין ביאור הלכה (ס"ס תרנ"ו), ועיין פרי מגדים פתיחה הכוללת ח"א (אות י"ח), ושם (סימן רמ"ח אש"א סק"ו, וסימן רס"ב מש"ז סק"א, וסימן ד"ש מש"ז סק"א, וסימן דש"מ מש"ז סק"א, וסימן תרע"א מש"ז סק"א), ובספרו תיבת גומא (פרשת וישב אות ג'). ונתבאר בס"ד במקום אחר.

ז. בענין הרהור במלאכתו ביום השבת

שמות (כ' ט): "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך". ופירש רש"י ז"ל: "ועשית כל מלאכתך, כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה".

ומקור דברי רש"י ז"ל במכילתא שם ששנינו: "ששת ימים תעבוד. וכי אפשר לו לאדם לעשות מלאכתו בששת ימים, אלא שבות כאלו מלאכתך עשויה. דבר אחר שבות ממחשבת עבודה ואומר (ישעיה נ"ח) אם תשיב משבת רגליך ואומר אז תתענג על ה'".

ובספר אור החיים הקדוש שם: "עוד ירצה לצוות לבל יחשוב במלאכת חול בשבת, והוא אומר ששת ימים וגו', ויהיה בעיניך כאלו עשית כבר כל מלאכתך שיש לך לעשות, והוא על דרך אומרם ז"ל שבות כאלו מלאכתך עשויה, שזולת זה יחשוב מחשבות לכוון מלאכתו, ואשר

יחסר מהמלאכה לעשותה בחול, וצא ולמד ממעשה החסיד (שבת ק"ג ב') שקנס עצמו על אשר חשב לגדור גדר נפרץ בשבת לבל יבנהו עוד וכו'."

ובעניותי יש לי להבין דברי קדשו ז"ל, דהא הרהור מותר כאומרם במסכת שבת (ק"ג א'), וכן פסק מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן ש"ו ס"ט): "הרהור בעסקיו מותר, ומכל מקום משום עונג שבת מצוה שלא יחשוב בהם כלל, ויהא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה", ורשמתי למזכרת עד שנעיין בס"ד בדברי מפרשי המכילתא ומפרשי רש"י ז"ל.

ובפרט יש להתבונן בדברי האור החיים הקדוש שכתב: "עוד ירצה לצוות לבל יחשוב במלאכת חול בשבת" וכו', שמתבאר שכאילו הוא חיוב גמור ומצווה על כך, אבל לפי האמור אינו אלא הנהגה טובה, וכמעשה אותו חסיד שקנס עצמו ודוק.

עתה ממש בשעת ההדפסה, מצאתי בספר תורה תמימה שמות שם שעמד בזה והביא דברי המכילתא: "ועשית כל מלאכתך. וכי אפשר לו לאדם לעשות כל מלאכתו בששת ימים, אלא שבות בשבת כאילו כל מלאכתך עשויה" וכתב: "הביאור לדרשה זו מבואר בסמ"ק (מצוה ר"פ) שכתב מצוה להתענג בשבת דכתיב וקראת לשבת עונג, וכן רמזה משה רבינו בתורה, ועשית כל מלאכתך, ואיך יכול אדם לעשות כל מלאכתו בשבוע אחד, אלא יראה לאדם בכל שבת שכל מלאכותיו עשויות, ואין לך עונג גדול מזה עכ"ל. מבואר דעצה טובה אשמעינן בזה איך לענג את יום השבת, ומסיים במכילתא דבר אחר ועשית כל מלאכתך שבות ממחשבת עבודה, ובא לאסור הרהור בשבת בעניני חול, אבל במסכת שבת (ק"ג ב') קיימא לן דרק דיבור אסור הרהור מותר, ולכן השמטנו דרשה זו ממכילתא" עכ"ל, ודוק היטב.

ה. בענין אם אנ משתחוה לבנו המלך

שמות (כ' י"ב): "כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך".

כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מלכים (פ"ב ה"א): "המלך יושב על כסא מלכותו בפלטרין שלו, ומשים כתר בראשו, וכל העם באין אליו בעת שירצה, ועומדין לפניו ומשתחווים ארצה, אפילו נביא עומד לפני המלך משתחוה ארצה".

ובס"ד נתעוררתי לחקור במלך ישראל האם אביו כשבא לפניו חייב להשתחוות לו, כגון קיש אם היה משתחוה לבנו שאול המלך וכמובא בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן י"ד), או ישי האם היה משתחוה לבנו דוד המלך.

והנה התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל בראשית (מ"ו כ"ט) על הפסוק: "ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גשנה, וירא אליו ויפל על צואריו, ויבך על צואריו עוד", כה תרגם: "וטקיס יוסף ארתיכיה וסליק לקדמות ישראל אבוי לגשן, וקדם דאשתמודעיה, אבוי סגד ליה, ואתחייב למיהוי שנוי קטיען, ותהא, ואתחמי ליה, ורכן על פריקת צווריה, ובכא על צווריה תוב על דסגד ליה".

ובך פירושו: "ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו לגושן, ולפני שהכירו, אביו [יעקב] השתחוה לו, ונתחייב [יוסף] להיות שנותיו קטועות, ותהה [יוסף], ונראה לו ורכן על פרקי צווארו, ויבכה על צווארו שוב על שהשתחוה לו", וכדפירש גם בפירוש על יונתן שם.

ולבאורה אם נאמר שהאב חייב להשתחות לבנו המלך, אם כן מה טענה יש על יוסף הצדיק ע"ה, ומדוע ולמה נתקצרו שנות חייו, והלא בדין הוא שהאב ישתחוה לבנו שהוא מלך, ויוסף מלך היה כדפירש רש"י בראשית (מ"ז א') ועיין בחיבורי הדר יעקב ח"ג (סימן כ'), אלא שמע מינה שאין חיוב על האב להשתחות לבנו המלך, ולכן נענש יוסף הצדיק ודוק.

ואין להביא ראיה מהכתוב בספר בראשית (מ"ז ל"א): "וישתחו ישראל על ראש המטה", והרי שהשתחוה יעקב לבנו יוסף כדפירש שם רש"י ז"ל, ותעלא בעדיניה סגיד ליה כדפירש רש"י התם, הרי שאבא משתחוה לבנו מלך, ועיין בביאור רבינו בחיי ז"ל שם ודוק היטב.

חדא דרבים מפרשים שיעקב אבינו לא ליוסף השתחוה אלא לשכינה הקדושה, וככתוב בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם: "מיד אתגלי עלוי יקר שכינתא דה' וסגיד ישראל על ריש דרגשא", הרי שלשכינה נשתחוה ולא ליוסף ודוק. [ויש לומר להתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל לטעמיה דלעיל אזיל, ועיין לגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר בראשית (מ"ז כ"ט, ומ"ז ל"א) ודוק].

והראב"ע ז"ל שם כתב: "וישתחו ישראל, שחלק כבוד למלכות. והנכון בעיני שנתן שבח לה'", ורבינו החזקוני ז"ל כתב: "על ראש המטה, נתן שבח להקב"ה על שנתן בלבו של יוסף לקברו עם אבותיו וכאן נתקיים החלום שהשמש משתחוה לו, ומכל מקום ההשתחויה כלפי שכינה היתה", הרי שאף אם נאמר שיעקב אכן השתחוה לבנו יוסף הצדיק, "מכל מקום ההשתחויה כלפי שכינה היתה" ודוק.

וזו לשון הרא"ם ז"ל שם: "וישתחו ישראל, תעלא בעדיניה סגיד ליה, פירוש אפילו השועל שהוא השפל שבחיות בעת שאתה צריך לו תשתחוה לו, ולכן השתחוה יעקב ליוסף מפני שהיה צריך לו, ולא מפני שהיה מלך וצריך לחלוק לו כבוד דאם כן כשבא לפניו מיד היה ראוי להשתחות, לא אחר שבקש ממנו צרכו ונתרצה ונשבע לו" ודוק היטב, ועיין בגור אריה שם ודוק.

ובבלל יש לעיין אם נוכל ללמוד מקודם מתן תורה שהגדרים דאו חלוקים מאחר מתן תורה כנודע, ולפני מתן תורה להרבה ענינים כבני נח דיינינן להו, וגם בגדרי המלכות של יוסף יש לעיין אם היה לו תורת מלך כגדרי מלך ישראל, ועיין בדברי אור החיים הקדוש בראשית (מ"ז כ"ט) ובחיבורי הדר יעקב ח"ג (סימן כ') וצרף לכאן. ודוק.

ובס"ד לעיקר חקירתנו אמרתי להביא ראיה ממקרא מלא בספר מלכים ב' (ב' י"ט): "ותבוא בת שבע אל המלך שלמה לדבר לו על אדניהו ויקם המלך לקראתה וישתחו לה", ומפורש שכאשר באה בת שבע לפני בנה שלמה המלך הוא השתחוה לה והיא לא השתחוה לו, ושמע מינה דאין האב או האם משתחווים לבנם המלך ודוק.

ולדחות הראיה מפסוק זה ולומר דאכן לבת שבע היה דין "מלך" שהרי היא אשת המלך דוד ותורת "מלכה" יש לה, ואין מלך משתחוה למלך, ולכן לא השתחוה לבנה שלמה המלך, אבל גבי הדיוט שבנו מלך עדיין יש מקום לומר שחייב להשתחות לבנו המלך.

חושבני שזו אינה דחיה שהרי רואים אנחנו ששלמה המלך כן השתחוה לאמו, הרי שאף לדידך מלך משתחוה למלך, ותו לענ"ד אשת מלך [מה שקורין מלכה], אין לה תורת "מלך" ואין נוהגים גבה דיני כבוד כמלך ולא דיני מורד במלכות וכו', וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי הדר יעקב ח"ג (סימן כ"א) ע"ש, ועיין בדברי הרמב"ם ז"ל הלכות מלכים (פ"א ה"ה) ע"ש, ובדברי הגאון מלבי"ם ז"ל לספרי דברים (י"ז ט"ו), ובספר אבות הראש ח"ב (פ"א ד"ב ע"א), ושו"ת הגאון רב"ז ח"ג (סימן י"ב), ושו"ת אבני חפץ (סימן ע"ו), ושו"ת כוכבי יצחק ח"ג (קונטרס כבוד מלכים אות ל"א ואילך), ואכמ"ל.

ועם דברינו אלו שלמלכה אשת המלך אין תורת "מלך", מסביר אני לעצמי הכתוב בספר מלכים שם (פסוק י"ג): "ויבא אדניהו בן חגית אל בת שבע אם שלמה, ותאמר השלום בואך, ויאמר שלום", הרי שאדניה לא השתחוה לבת שבע אשת דוד המלך, ושמע מינה כנ"ל דלאשת המלך אין תורת "מלך", ודוק.

ודע דמה שרצה בשו"ת אבני חפץ שם בסוף דבריו להביא ראיה שיש מלכות באשה מעתליה שמלכה ככתוב בספר מלכים ב' (י"א ג) ועתליה מולכת על הארץ.

לענ"ד תמוה מאוד, אטו מרשעים נלמד, והרי עתליה היתה מרשעת גדולה היתה ובתואר זה קורא לה הכתוב בספר דברי הימים ב' (כ"ד ד): "כי עתליהו המרשעת בניה פרצו את בית האלהים, וגם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים" ע"ש, ועתליה היתה מנתקת מסמרות הזהב של בית המקדש כאומרם בשמות רבה (פ"מ ס"ג), ורצתה להשכיח שם שמים מעם ישראל כאומרם במדרש רות רבה (פ"ד ס"ה) ע"ש.

ועתליה השחיתה בזדון לב בשלש עבירות החמורות, עבודה זרה וכתוב בספר מלכים א' (ט"ו י"ג) ובספר דברי הימים הנ"ל, ועיין ברלב"ג ומלבי"ם שם ובמסכת עבודה זרה (מ"ד א'). גילוי עריות שהרי עתליה היתה מופקרת לזנות כאומרם במסכת עבודה זרה (שם), והגאון מלבי"ם ז"ל מלכים שם כתב שעתליה קדשה היתה, ועיין בספרי (פרשת האזינו פסקא י"ג). שפיכות דמים שהרי עתליה איבדה ורצחה את כל משפחת בית דוד במיתה משונה ובכשפים ככתוב במיוחס לרש"י דברי הימים ב' (כ"ב י') ע"ש. [וגם כאן מבואר שעריות וכישוף בני חדא ביקתא אינן ובהדי הדדי אזלי וכמו שישדנו יסוד זה בחיבורינו במקומות הרבה עיין בכל הנסמן בחיבורי הדר יעקב ח"ה (סימן כ) וצרף לכאן].

כמו כן עתליה גם בטלה קרבן התמיד כדכתב הגאון המלבי"ם ז"ל בפירושו לספר דניאל (י"ב י"א) ולדברי הימים ב' (כ"ג י"ח), ומצאתי שכן אמרו חז"ל להדיא והובאו בילקוט שמעוני במדבר (פ"ו רמז תשי"ד), ועיין רד"ק דברי הימים שם ודוק.

ז. בענין כיבוד אב ואם באשת איבך ובעל אמו

שמות (כ' י"ב): "כבוד את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך". כתובות (ק"ג א'): "תנו רבנן בשעת פטירתו של רבי אמר, לבני אני צריך, נכנסו בניו אצלו, אמר להם הזהרו בכבוד אמכם, נר יהא דלוק במקומו שולחן יהא ערוך במקומו מטה תהא

מוצעת במקומה וכו', הזהרו בכבוד אמכם, דאורייתא היא דכתיב כבוד את אביך ואת אמך, אשת אב הואי, אשת אב נמי דאורייתא היא, דתניא כבוד את אביך ואת אמך, את אביך זו אשת אביך, ואת אמך זו בעל אמך, וי"ו יתירה לרבות את אחיך הגדול, הני מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא".

ופירש רש"י ז"ל: "את אביך, כל אתין רבויין: וי"ו יתירה, דואת אמך: הני מילי, דחייב בכבוד אשת אביו בחיי אביו".

ובלומדי הדברים נתעוררתי בס"ד דלפי הסבר רש"י ז"ל דרשה זו שאדם חייב לכבוד את אשת אביך נפקא לן מ"את" אביך, ואת לרבות, ואם כן מה קושיא הקשה התלמוד על רבי ואולי הוא לא סובר את לרבות שהרי נחלקו בזה תנאים בפסחים (כ"ב ב') ובסוטה (י"ז א') ובבא קמא (מ"א א') ועוד.

וראיתי שהגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בגליון הש"ס כתובות שם שרמז לעיין בדברי התוספות בכורות (ו' א') שכתבו: "ובכתובות (ק"ג א') דאמר הזהרו בכבוד אמכם וקאמר אשת אב הואי, ופריך אשת אב נמי דאורייתא היא את אביך לרבות אשת אביך, יש לומר ניחא ליה ליישב דברי רבי ככולי עלמא" ודוק.

ואם היתה לנו רשות הייתי מוסיף ואומר בס"ד, אחר שרבי יהודה הנשיא הוא רבי למד אצל כל תלמידי רבי עקיבא וכמבואר בעירובין (י"ג ב') דלמד אצל רבי מאיר ועיין ברש"י שם, ולמד אצל רבי יהודה כשבועות (י"ג א'), ולמד אצל רבי יוסי כנדה (ס"ח ב'), ולמד אצל רבי שמעון בר יוחאי כשבת (קמ"ז ב') ועיין ירושלמי שבת (פ"י ה"ה) ושם בספר אהבת ציון וירושלים (דף ק"א) עיין שם.

הרי לנו מבואר שרבי יהודה הנשיא למד אצל כל תלמידי רבי עקיבא, והרי כל רבותינו התנאים הללו תלמידי רבי עקיבא, הם סוברים את לרבות וכדעת רבם הגדול רבי עקיבא, שרבי מאיר סובר את לרבות מפורש בירושלמי יבמות (פ"ב ה"ב) וככתוב בפני משה שם, וכן רבי יוסי דורש את לרבות בסוטה (י"ז א'), וגם רבי יהודה דורש את לרבות במנחות (י"א ב') ועיין תוספות שם, וגם רבי שמעון דורש את לרבות בכורות (ו' ב') ועיין תוספות שם ותוספות מנחות הנ"ל, לכן יש לומר דגם רבי יהודה הנזיא סובר ככל רבותיו הנ"ל ודריש את לרבות, והיינו דתמה תלמודא ואתי שפיר היטב בס"ד.

ובעניות נעלם ממני ולא ידעתי מדוע רבותינו בעלי התוספות ז"ל הנ"ל לא תירצו כאשר כתבתי בס"ד, אחר שהם עצמם במקומות רבים כתבו כזאת ולימדונו שהתלמיד סובר כרבו, ככתוב בתוספות ברכות (ג"ד ב') כתבו: "ויש לומר דרב יהודה מתלמידי רב היה, ורב סבר לעיל וכו'", כלומר וגם רב יהודה סבר כוותיה, ובתוספות שבת (מ"א ב' ד"ה מיהם): "ומסתמא אביי כרבה רביה סבירא ליה". ובתוספות יבמות (ק"ז א' ד"ה בית הלל): "ותימה וכי נחלקו בית הלל על הלל רבן" וכו'. ובתוספות שבועות (מ"ב רע"א): "ואית דגרסי בא מעשה לפני רבי חייא, ופריך מינה אדרבי לפי שתלמידו היה, וכדפריך בשבת (קכ"ח א') מדרב הונא אדרב משום דרב הונא תלמיד רב היה" ועיין שם ברמב"ן ורשב"א, ותוספות בבא קמא (ה' א', ומ"ג א'), ומנחות (ע"ט ב') ורש"י

ביצה (ל"ג ב'), והרמב"ן ז"ל בספרו תורת האדם (ענין הרפואה דף מ"ח) כתב: "ואם תאמר ואיך רב יהודה פטר נפשיה (בברכה) בלא מלכות, ויש לומר רב יהודה תלמידיה דרב הוה דלא מצריך מלכות ועביד כרביה", ועיין בספר יד מלאכי (כלל ט"ל, וכלל רמ"ה, וכלל תרס"ג), ושור"ת חיים שאל ח"ב (סימן ל"א אות א' וס"ב רע"ב) ובחיבורי ברית יעקב (סימן כ"ב הערה א'), ועוד שם (סימן ל"ב הערה ט') ובחיבורי מנוחת שלום חי"ב (סימן כ"ח) ובשאר חיבוריי ואכמ"ל.

ובפרט יש להבין לפי מה שכתבו התוספות מכות (ט' ב' ד"ה נשמט): "ואם תאמר לרבי וכו', ואין זו סברה לומר דלית ליה לרבי דברי רבי שמעון דהוה רביה", וזה ממש כנדון דידן ודוק היטב.

* * *

ודע דנתעוררתי בס"ד לחקור אם אמו יולדתו בקשה מבנה דבר מה, ובו בזמן גם אשת אביו בקשה בקשה ממנו, למי יקדים דהא דאורייתא והא דאורייתא.

והנה לפי מה שכתב הרב המאירי ז"ל בכתובות שם: "חייב אדם לכבד אשת האב, וכן בעל האם, ודבר זה מצוה מדברי סופרים, וסמכוה מן המקרא כבד את אביך, לרבות אשת אביך, ואת אמך לרבות בעל אמך, ולא סוף דבר אשת אב או בעל אם בחיי האם, אלא אף לאחר מיתה, וכו', ואף על פי שהזכירו בסוגיא זו שכבוד אשת אב דאורייתא וכמו שהקשו אשת אב דאורייתא - לא אמרוה אלא דרך סמך, ובהרבה מקומות מצינו כיוצא בזה, כמו במסכת תענית (כ"ח ב') אמרו הלל דראש חדש לאו דאורייתא, כלומר הא של מועדות דאורייתא, ובמועד קטן (י"א ב') אמרו חולו של מועד דאסירא ביה מלאכה מדאורייתא, וכן בהרבה מקומות", ולדידיה לא קא מבעיא לן דודאי חיוב דאורייתא קודם, ויכבד לאמו ממש, אבל לדעת שאר הפוסקים ז"ל הסוברים דכיבוד אשת אב הוא מן התורה ממש ולא מדרבנן, יש לדון ולעיין.

ואמרת בס"ד שלפי מה שלימדונו רבותינו בעלי התוספות ביומא (מ"ד סע"א ד"ה מאי לאו) ויבמות (ו' ב' ד"ה ואמר) כתבו שדבר המפורש בתורה חמור יותר מדבר הבא מדרשה ע"ש, לפי זה יש להקדים ולעשות בקשת אמו ממש, לפני אשת אביו ודוק.

קידושין (ל"א א'): "שאל בן אלמנה אחת את רבי אליעזר, אבא אומר השקיני מים, ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם, אמר ליה הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך, שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך, בא לפני רבי יהושע אמר לו כך, אמר לו רבי נתגרשה מהו, אמר ליה מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה, הטל להן מים בספל וקעקע להן כתרנגולין".

ופירש רש"י ז"ל: "אמר לו כך, רבי יהושע השיב לו כדרך שהשיב לו רבי אליעזר: נתגרשה, שאין אמי חייבת בכבוד אבי מהו: בן אלמנה אתה, ולא צריך אתה למעשה אלא ללמוד באת ואני אומר לך שכבוד שניהם שוה עליך: הטל להם מים בספל וקעקע, קרקר להם כמו שמקרקרין לתרנגולים ולפי שלא היה צריך לעשות והוא שאלו כמו שעליו לעשות אמר לי אבא ואימא השיבו בלשון שחוק".

ורבינו המאירי ז"ל שם הביא כמה ביאורים בענין וכתב: "כבוד אב ואם שוים מכל מקום כל שאמו אשת אביו ומצות שניהם באה עליו כאחת יקדים כבוד אביו מפני שהוא ואמו

חייבין בכבוד אביו וכו', ויש מפרשים שבן אלמנה אתה, שנשאת לבעל, ואתה שואל בין אמך לבעל אמך, שאדם חייב בכבודו גם כן, כדכתיב את אמך לרבות בעל אמך, ובזו ודאי הטל להם וכו', הא אב ממש אב קודם."

ויש לדקדק שלכאורה היה לו לרבינו המאירי ז"ל להוסיף ולומר שלפי דעתו דחייב כיבוד בעל אמו ואשת אב אינו אלא מדברי סופרים וכאשר כתב רבינו המאירי ז"ל בכתובות כנ"ל, בודאי יש לו להקדים לאמו לפני בעל אמו, ועיין.

ובספר מנחת חינוך (מצוה ל"ג אות א') כתב: "אם אמו אומרת לו השקיני מים, ובעל אמו אומר השקיני מים, ודאי מחוייב ליתן לאמו, אף דבאביו ממש חייב ליתן לאביו, כמבואר בקידושין (ל"א א') שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו, היינו באביו ממש דחייב בכבודו מצד עצמו והם שקולים, על כן יקדים לאביו כיון דגם אמו חייבת בכבוד אביו, אבל כאן עיקר שחייב בכבוד האם, אך על אביו חורגו חייב מצד כיבוד האם, א"כ היא קודמת כיון שהיא רוצה וכל הכיבוד הוא מחמתה".

ומריש הוה קשיא לי מאי טעמא לא כתב רבינו הגדול המנחת חינוך ז"ל כדברינו הנ"ל, דאחר דכיבוד אמו מפורש במקרא, ולעומת זה כיבוד בעל אמו נפיק לן מדרשה את אמך לרבות בעל אמך כנ"ל, ולמדנו רבותינו בעלי התוס' מהמפורש במקרא חמור ממה שנלמד מדרשה כנ"ל.

ויתכן דהמנחת חינוך ז"ל אזיל לטעמיה, שכה כתב שם (מצוה תצ"ו אות ג'): "זה מוסכם דדברים שהם מפי השמועה או נדרשו בי"ג מדות בודאי העובר עובר בעשה ולא תעשה אלו חוץ מהמיוחד אצל כל אחד ואחד. ועיין לרמב"ן בספר המצוות (בעיקר השני) שמביא הרבה בקיאות דהרבה לאוין הם מפי השמועה ומי"ג מדות, והרבה אצל איסורי מאכלות, ולפי זה נפקא מינה לפי מה דקיימא לן דחולה שיש בו סכנה דמאכילים אותו הקל הקל אם כן אם יש איסור מפורש בתורה שהוא בלאו, ואיסור שהוא מפי השמועה דחוץ הלאו המיוחד יש גם כן עשה ולא תעשה ועשית וגו' ולא תסור וגו', אם כן מאכילין אותו איסור המפורש בתורה שהוא קל מאיסור זה שהוא מפי השמועה" עיין שם שהאריך בזה, ולשיטתו זו יש לומר דאחר דבעל אמו נדרש מקרא חמיר מהמפורש בתורה, אלא שיש לי להבין דלעיל הבאתי דברי רבותינו בעלי התוספות ביומא וביבמות שמתבאר בדבריהם דמה שמפורש בכתוב חמור יותר, ועיין.

ועכשיו מצאתי לגאון רבי אלחנן ווסרמן זצ"ל הי"ד בקונטרס דברי סופרים (סימן א' אות ל"ד) שכה כתב: "עיין במנחת חינוך (במצות לא תסור) שכתב דדברים הנלמדין במדות שהתורה נדרשת בהן חמורין יותר מאיסור המפורש בתורה, דבהם איכא גם לאו דלא תסור ועשה דועשית ככל אשר יורוך ועל כן בחולה שיש בו סכנה דמאכילין אותו הקל הקל צריך להאכילו את האיסור המפורש בתורה ע"ש, וכבר נתבאר למעלה (אות י"ט) בראיות גמורות ההיפך מדבריו דאיסור המפורש בתורה חמור יותר" עכ"ל.

והמעין בדבריו שם באות י"ט יראה הביא דברי התוספות ביבמות הנ"ל ובקידושין (ט"ו א') שהמפורש בתורה חמור מהנלמד מדרשה ע"ש, והיינו כדכתיבנא בס"ד, ועוד עיין לו בספרו קובץ שיעורים קידושין (אות ק"ח), ובספרו קובץ הערות (סימן ט"ז אות י') ואכמ"ל.